

Pálosfalvi Tamás

SZEGEDTŐL ÚJVÁRIG

Az 1458–1459. esztendőkről krónikájához

Hunyadi Mátyás, a néhai János kormányzó kisebbik fia, választott magyar király, 1458. február 9-én lépte át a morva–magyar határt, hogy birtokba vegye királyságát. Csaknem napra pontosan egy esztendővel később addig sem eseménytelen uralkodása minden korábbinál súlyosabb válságon ment keresztül.¹ Bár bizonyíték nincs rá, igen valószínű, hogy ekkor az ifjú uralkodó fejében is felmerült: a római császárral tárgyaló belső ellenzéke, a Felvidéket sa nyargató egykori huszita csapatok, és az oszmán fenyegetés hármasszorításában képtelen lesz megőrizni az ország trónját. A jelen írás célja, hogy Mátyás uralkodásának talán legkritikusabb időszakát új megvilágításba helyezze. A vonatkozó források többsége régóta jól ismert; látni fogjuk azonban, hogy figyelmes vizsgálatuk tartogat még meglepetéseket.

A Szilágyi-probléma

Régóta közismert, hogy Mátyás trónralépését a Szilágyi testvérek, Mihály és Erzsébet, illetve Garai László nádor és felesége 1458 januárjában Szegeden kötött megállapodása tette lehetővé.² Szilágyi Erzsébet, Mátyás anyja, és Mihály, a nagybátyja, mint a hatalmas Hunyadi vagyon és a rajta alapuló fegyveres erő birtokosai, Garai László pedig mint nádor, a Magyar Királyság király hiányában legfőbb tisztségviselője, kulcsfigurái voltak a kor bonyolult politikai viszonyainak, akik nélkül elképzelhetetlen volt a kibontakozás. Ennek megfelelően megállapodásuk, bár a kor szokásainak megfelelően „magánjogi” jelleget öltött, a lehető legnagyobb politikai jelentőséggel bírt. A szerződés legfontosabb pontjai közhelyszámra mennek, mégis érdemes őket röviden ismertetni.³

Miután a felek örök békére léptek egymással, és Szilágyiék megbocsátottak Hunyadi László haláláért, Garai és a felesége a következőket ígérték meg: segítenek Hunyadi Mátyás királlyá tételében (*ad faciendum in eodem regno Hungarie regem*) és kiszabadításában (Podjebrád György fogságából); segítik a

¹ Mátyás uralkodásának első éveire l. *Kubinyi András*: Mátyás király. Bp. 2001. 42–56.

² *Fraknói Vilmos*: Hunyadi Mátyás király 1440–1490. Bp. 1890. 58–59. *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 25–26.

³ Az oklevelet kiadta *Gr. Teleki József*: Hunyadiak kora Magyarországon. I–V, X–XII. Pest 1852–1857. X. 565. és köv.

Szilágyi testvéreket mindenkivel szemben, legyenek akár országlakosok, akár idegenek, aki ellene szegül Mátyás királlyá választásának; beengedik a Szilágyiakat Buda város és vár felébe. Utóbbiak a maguk részéről azt vállalták, hogy a királlyá választott Mátyás feleségül veszi a nádor leányát, Garai Annát; Garai a választás után is megőrizheti a nádorságot és más hivatalait, továbbá a budai várat; sem a királyság, sem az apai jószágok birtokába nem engedik addig Mátyást, amíg a házasság a nádor lányával létre nem jön.

A szegedi szerződéssel kapcsolatban felmerülő legfontosabb kérdés, hogy vajon a felek tudtak-e arról a megállapodásról, amelyet *állítólag* még decemberben kötött Podjebrád és a fogoly Mátyás, és amelynek az volt a lényege, hogy a cseh kormányzó támogatásáért cserében Mátyás feleségül veszi Podjebrád lányát, Katalin/Kunigundát. Fraknói Vilmos szerint igen, és ennek tudatában kötötték a szerződést; mi több, a kikötés, hogy Szilágyiék addig nem engedik Mátyást a királyság tényleges birtokába, amíg el nem veszi Garai Annát, éppen a prágai megállapodást volt hivatva ellensúlyozni.⁴ Mátyás és Podjebrád Kunigunda eljegyzése állítólag már december derekán köztudomású volt, legalábbis egy kortárs beszámoló szerint. A forrást Fraknói Vilmos is közli Palacky nyomán, ám annak szövege meglehetősen furcsa. Eszerint ugyanis Podjebrád rögtön V. László halálának másnapján hozatta Mátyást Bécsből ünnepélyesen Prágába, és iziben eljegyezte vele a lányát.⁵ Túl azon, hogy Mátyást még László király vitte vagy vitette a cseh fővárosba,⁶ egy december eleji megállapodást legalábbis furcsának kell tekintenünk, hiszen ekkor még az égvilágon semmi nem utalt arra, hogy Mátyás foglalja el a magyar trónt. Ezt éppen a szegedi szerződés tette lehetővé, és Podjebrádnak is csak ezután vált érdekévé, hogy Mátyást magához láncolja. Mátyás maga állítja, hogy a házassági ígéretet még királlyá választása előtt tette,⁷ de azt nem, hogy pontosan mikor. Ugyancsak Palacky nyomán állítja Fraknói, hogy Vitéz János december 13-án érkezett Prágába, ahol immár kész tények elé állították, de maga is megjegyzi, hogy a cseh történész nem hivatkozik semmilyen forrásra.⁸

Magam, az alább részletesen kifejtendő megfontolások miatt, úgy vélem, hogy a szegedi szerződő felek a Podjebrád–Mátyás megállapodás nem ismereté-

⁴ Fraknói fogalmazása nem teljesen egyértelmű. Szerinte Garainak a szegedi eskü idejében már tudomása volt Mátyás és Podjebrád Kunigunda eljegyzéséről, amiből, teszem hozzá én, következik, hogy Szilágyiéknek is tudniuk kellett arról. Fraknói szerint ezért került a szerződés szövegébe, hogy Mátyás addig nem léphet a királyság tényleges birtokába, amíg házassága Garai Annával meg nem történik. Vö. *Fraknói Vilmos: Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja*. Bp. 1913. 57.

⁵ *Fraknói V.: Hunyadi Mátyás* i. m. 56.

⁶ Ami azt illeti, a probléma távolról sem tekinthető megoldottnak. Kubinyi András szerint (Mátyás i. m. 24.) (V. László) „Mátyást [...] fogolyként magával vitte előbb Bécsbe, majd innen Prágába utazott, a fiatal Hunyadi továbbra is magával hurcolva.” Fraknói Vilmosnál viszont (Hunyadi Mátyás i. m. 48.) ezt olvassuk: „Arra nézve, mikor került Mátyás Prágába, eltérő a történeti források előadása. Leghitelesebb minden tekintetben Aeneas Sylvius egykorú feljegyzése [...], mellyel meg-egyez a Magyarországon működő pápai követnek öt évvel később, 1462-ben készült emlékirata.” Ezek alapján pedig úgy véli, hogy Mátyást még V. László rendelte magához Bécsből, de ő csak a király halála napján érkezett Prágába.

⁷ „eo tempore dum adhuc ad dignitatem regalem electi non fuimus” – *Teleki J.: Hunyadiak kora* i. m. X. 574.

⁸ *Fraknói V.: Hunyadi Mátyás* i. m. 56–57.

ben jártak el (amennyiben az a szerződés időpontjában egyáltalán létezett már), és ennek a megállapításnak a későbbiekben még jelentősége lesz. Ne feledjük el, hogy Szilágyiék és Garai nem holmi „ágrólszakadtat” akartak az ifjú Mátyás nyakába sózni. Garai Anna anyai ágon a lengyel Piastokkal állt rokonságban, apjának nagynénje, Cillei Borbála magyar királyné, majd római császárné lett, unokatestvére, Erzsébet magyar királyné és a néhai V. László király édesanyja. Borbála unokatestvére, Cillei Anna, anyai ágon maga is Piast leszármazott volt, és Anjou Hedviget követte a lengyel királynéi trónon. Az apai és anyai ágon is királyi dinasztiákkal rokon Garai Anna tehát kezével olyan uralkodói legitimációt biztosított volna Mátyás számára, amelyet a parvenü Podjebrád lánya biztosan nem. E legitimáció, párosulva a Szilágyiak kezében összpontosuló reális hatalommal, az elképzelhető legjobb feltételeket biztosította volna Mátyás trónra lépéséhez. A kérdés mármost az, hogy miért történt másként, és mi lett ennek következménye.

Hogy Szilágyiék jóhiszeműen jártak el, bizonyítja véleményem szerint mindjárt az eskü, amellyel szegedi vállalásaikat szavatolták. A korban elképzelhető legsúlyosabb formulával, a szent evangéliumot megérintve, üdvösségüket kifejezetten kockára téve esküdtek, amit aligha tesznek meg, ha már eleve tisztában vannak ígéreteik betarthatatlanságával. Kubinyi András érdekes érveléssel próbálja bizonyítani ennek ellenkezőjét; szerinte ugyanis az eskü érvényességének feltétele lett volna, hogy azt meg kell ismételni a pápai legátus és az esztergomi érsek előtt. Mivel ez nem történt meg, „az egyezmény Szilágyiék által illető része gyakorlatilag érvénytelenné vált”, vagyis Garait előre megfontolt szándékkal becsapták.⁹ Csakhogy a szegedi egyezmény szövegéből semmi ilyesmi nem következik: az eskü érvénye semmilyen módon nem függött a későbbi ismétléstől, azt csupán a megállapodás „még hatékonyabb” betartása érdekében kellett volna megismételni. Az első eskü érvényességének kérdése egyébként érdektelen is, mivel, mint rövidesen látni fogjuk, azt valójában megismélték, mégpedig a Szegeden meghatározott körülmények között, Carvajal bíboros és Szécsi érsek jelenlétében.

Ezen a ponton kell kitérnünk Szilágyi Mihály kormányzóvá választásának problémájára, ez ugyanis véleményem szerint szorosan összefügg az eddig elmondottakkal. A magyar történetírásban, minden bizonnyal gr. Teleki József¹⁰ és Fraknói Vilmos¹¹ tekintélyének köszönhetően, meggyökeresedett és szívósan tartja magát az a Turócira és Bonfinire visszanyúló nézet, hogy Szilágyit öt évre választották Mátyás mellé kormányzónak.¹² Újabban már felhívták a figyelmet arra a tényre, hogy 1453-ban V. László két évvel fiatalabb volt Mátyásnál, amikor megkezdte tényleges uralkodását, mégsem merült fel, hogy kor-

⁹ Kubinyi A.: Mátyás i. m. 26. Lényegében ugyanilyen érveléssel: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Bp. 1998. 215. (A vonatkozó rész Kubinyi András munkája.)

¹⁰ Teleki J.: Hunyadiak kora i. m. III. 40–41.

¹¹ Fraknói V.: Hunyadi Mátyás i. m. 69.

¹² Legújabbban l. Lupescu Radu: Mátyás királlyá választása és koronázása. In: Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. Kiállítási katalógus. Szerk. Farbak Péter, Spekner Enikő, Szende Katalin, Végh András. Bp. 2008. 192.

mányzót vagy régenstanácsot válasszanak mellé;¹³ és ugyancsak nem került szóba a 16 esztendősen Magyarországra érkező I. Ulászló esetében, 1440-ben. Kortárs források ezzel szemben kifejezetten arról tudósítanak, hogy Szilágyit Mátyás távolléte miatt, illetve megérkezéséig választották csak meg,¹⁴ ami sokkal logikusabb, mint az öt éves terminus; egyúttal arra utal, hogy még távolról sem voltak biztosak Mátyás szabadon engedésében.¹⁵ Ha viszont a dolog így állt, felmerül a kérdés, miért nem mondott le azonnal az ifjú király megérkezése után. Úgy tűnik, a helyes választ már Szekfű Gyula megtalálta: a kormányzóság megtartására „a szegedi egyezmény megtartása érdekében” volt szükség,¹⁶ vagyis Szilágyi komolyan gondolta a Garaival kötött egyezség megtartását. Hogy mikor értesült Mátyás és Podjebrád megállapodásáról, nem tudjuk, de nem tartom kizártnak, hogy őt magát is meglepetésként érte. A hipotézis mindenesetre segítene megérteni, miért romlott meg olyan gyorsan a Mátyás és nagybátyja közötti viszony, és, mint alább látni fogjuk, magyarázatot nyújtana a középkori magyar politikatörténet bizonyos rejtélyes fordulataira is.

Két további megfontolás alátámasztani látszik a fentebb megfogalmazott hipotézist. Az egyik mindjárt Szilágyi kormányzói dekrétuma.¹⁷ Nehezen érthető ugyanis, hogy ha a Podjebrád és Mátyás közötti megállapodás valóban közbeszéd tárgya volt már december elején, a királyválasztásra összegyűlő rendek miért terjesztették artikulusaikat a kormányzó elé. Elvégre logikusabb lett volna, ha megvárják a király hazatértét, és vele erősítetik meg a dekrétumot. Sokkal valószínűbb ennél fogva, hogy amint Szilágyi, ők sem tudtak még a megállapodásról, így abban sem lehettek biztosak, mikor szabadul Mátyás prágai őrzetéből. A másik Garai László eljárása. Ha ugyanis, mint Fraknói véli, neki is tudomása lett volna a prágai egyezségről, aligha nyitja meg Szilágyiék előtt a budai várat, ezzel az utolsó ütőkártyát is kiadva a kezéből. Ez olyan fokú politikai rövidlátásra utalna, amit nincs okunk feltételezni a nádorról. Ez még akkor is így van, ha a pápai legátus, és az ő ösztönzésére Szécsi Dénes esztergomi érsek is nyomást gyakorolt rá. Szilágyi, fegyveresei élén, akkor is keresztülvihette volna a választást, ha Garai előtte elhagyja Budát, de a választás legitimitása súlyos csorbát szenvedett volna.

Végezetül kockázat nélkül leszögezhető, hogy Szilágyi igenis megismételte a szegedi esküt Budán. Fennmaradt január 23-áról az az oklevél, amelyben Szilágyi a nádor egyik párthívének, Szeri Pósa Istvánnak ígérte meg, hogy nem esik bántódása a Hunyadi László halálában játszott szerepéért. Ígéretét

¹³ Kubinyi A.: Mátyás i. m. 44.

¹⁴ Fraknói V.: Szilágyi i. m. 62.; Uő: Hunyadi Mátyás i. m. 69. 1. j.

¹⁵ Ugyanebbe az irányba mutat a pápa február 9-i levele, amelyben meghagyja Carvajal legátusnak, hogy a váradi és váci püspökök közreműködésével tevékenykedjen Mátyás kiszabadítása érdekében. Fraknói V.: Hunyadi Mátyás i. m. 57. A levél: *Augustinus Theiner: Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I–II. Romae, 1859–1860. II. 308.

¹⁶ Hóman Bálint és Szekfű Gyula: Magyar történet II. Bp. 1936. 469. (A vonatkozó rész Szekfű Gyula munkája). Ennek ellenére ő is az öt éves kormányzói terminust fogadja el.

¹⁷ *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458–1490*. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke. Bp. 1989. (a továbbiakban: DRH) 81–87.

ugyanolyan esküvel szavatolta, amilyennel a tíz nappal korábbi szerződést is.¹⁸ Szeri Pósafit név szerint említették a január 12-i megegyezésben a nádor hívei között, amiből következik, hogy a többi ott felsorolt nemes is hasonló kötelezvényt kapott január 23-án Budán. Az oklevél kancelláriai jegyzete bizonyítja, hogy annak kiállítására a nádor jelenlétében adott utasítást Szilágyi.¹⁹ Ennek fényében nehéz elképzelni, hogy maga Garai ne kapott volna hasonló kötelezvényt. Már csak azért is, mert a familiárisainak adott oklevél vajmi keveset ért volna, ha egyszersmind a nádornak tett esküt is meg nem újítják. Az erről kiállított oklevél nem maradt fenn, és nem nehéz belátni, miért. Az esküt Szilágyi tette le, az oklevelet pedig Garai kapta, és ez alkalommal minden bizonnyal visszaadta Szilágyinak a januári megállapodás dokumentumát, hiszen az így érvényét veszítette. Utóbbi így maradhatott fenn, míg a Garai számára kiállított oklevél a család levéltárával együtt az enyészeté lett. Ezek után pedig logikus a feltételezés, hogy az esküre éppen a Carvajal legátus által celebrált mise kapcsán került sor január 23-án,²⁰ amelyen nyilván Szécsi érsek is részt vett. Ha pedig így történt, ami szerfelett valószínű, elesik az az érv, hogy Garait az eskü megújításának elmulasztásával egyszerűen átejtették volna.

Fontos rögzíteni, hogy a maga részéről Garai is betartotta a megállapodást: megnyitotta a budai várat, és lehetővé tette Mátyás megválasztását. Február 9-én aztán Mátyás oklevélben kötelezte magát, hogy a Podjebrádnak még fogsága idején tett ígéretét megtartja, és a leányát feleségül veszi.²¹ A nádor ezek után teljes joggal érezhette magát becsapottnak, és a továbbiakban aligha lehetett arra számítani, hogy hitelt fog adni a király ígéreteinek. Másrészt, bár a február 9-i oklevélre Szilágyi pecsétjét is ráfüggesztették, ettől a pillanattól fogva kormányzói hivatala értelmét veszítette. Egy darabig gondolhatta, mint főntebb szó volt róla, hogy megpróbálja rászorítani Mátyást a szegedi egyezmény betartására, megtagadván a királyi birtokok átadását, de ezzel alighanem nemcsak a pápai legátus és így a Szentszék haragját vonta volna a fejére, hanem teljesen el is szigeteli magát. Legitim kormányzói szerep hiányában viszont szükségyszerűen került szembe a fiatal királlyal vagy, mint erre még visszatérünk, a tanácsadóival, és ez magyarázza, hogy „tovább siklott lefelé a jogfeladás lejtőjén”;²² kormányzói okleveleinek kezdetben viszonylag bőséges folyama március második hetére elapadt,²³ és a nyílt konfliktust alighanem csak 1458. márciusi távozása előzte meg. Abból viszont, hogy az oklevelet Szilágyi is megpecsételte, a nádor okkal gondolhatta, hogy a kormányzó eleve rosszhiszeműen járt el. De ha ezt nem is, azt minden alappal hihette, hogy ha a házassági ígéreten ilyen könnyen túltette magát a király, akkor a nádor bántatlanságát szavatoló kötelezvényt

¹⁸ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 93 281. Kiadása: *Stephanus Kaprinai: Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae. I–II. Vindobonae 1767–1771.* (a továbbiakban: Kaprinai) II. 118–119.

¹⁹ *Commissio propria domini presente domino palatino facta.*

²⁰ *Fraknoi V.: Szilágyi i. m. 61.*

²¹ *Teleki J.: Hunyadiak kora i. m. X. 573–575.*

²² *Fraknoi V.: Szilágyi i. m. 76.*

²³ Az utolsó március 9-én kelt: DL 100 669.

sem szabad túl komolyan venni. Ezzel fel is bomlott az a rövid életű konszolidációs „rezsím”, amely Mátyás megválasztását lehetővé tette.

Felmerül persze a kérdés, miért nem a Podjebráddal kötött megállapodást ejtették, miután Mátyás visszatért Magyarországra? Elvben ugyanis ennek is meglett volna a lehetősége. A válasz, véleményem szerint, a felső részekben, közelebbről Jiskra személyében keresendő. Nyilvánvaló ugyanis, hogy Mátyás hazatérésének időpontjában ő jelentette a legnagyobb fenyegetést, az egyes hírek szerint szolgálatában álló több ezer, nagyrészt fizetetlen, tehát harcra vágyó zsoldossal.²⁴ Bár utólag tudjuk, hogy a lengyel király nem tudott, illetve nem akart érdemben beleszólni a magyar trón betöltésébe, a helyzet akkor igen kritikusnak tűnhetett. IV. Kázmér felesége Habsburg Albert és Luxemburg Erzsébet leánya, Erzsébet volt, és fiuk, akinek nevében Kázmér bejelentkezett a Szentkoronáért,²⁵ nemcsak a magyar, de a cseh korona örökösének is tekinthette magát. Jiskra, ha az egész országot nem is tudta volna birtokba venni a trónkövetelő nevében, állandósíthatta volna annak 1440 óta folyamatos megosztottságát, akár csak korábban V. László főkapitányaként. Ennek megakadályozása érdekében egyedül az ugyancsak érintett Podjebrád György tudott segítséget nyújtani,²⁶ és adott helyzetben ez a megfontolás minden más szempontot felülírt. Hogy hosszú távon helyes volt-e a döntés, persze más kérdés.²⁷

Az eddig elmondottakból következik, hogy Szilágyi, Garai és jóformán az egész magyar politikai elit csak valamikor 1458. január 24. után, de lehet, hogy csak Mátyás érkezésekor értesült a Podjebrád és Mátyás között létesült házassági szerződésről. Magam nem tartom kizártnak, hogy a megállapodás nem a fogoly Mátyásra kényszerített döntés volt,²⁸ nem is „függetlenül és önállóan határozta el magát ezen fontos lépésre”,²⁹ hanem a Prágában tárgyaló Vitéz János tudatosan megfontolt műve volt. Az ő szerepéről alább még lesz szó, de annyit érdemes előrebocsátani, hogy leginkább az ő kormányzati felfogásával állt összhangban, hogy Mátyás ne egy főúri paktum foglyaként kezdje meg uralkodását. Vitéz már korábban jól ismerte a cseh kormányzót,³⁰ tisztában volt ambícióival, és azzal is, hogy Podjebrádnak mire van szüksége. Ezért vélem úgy, hogy a püspök már a prágai megállapodásban ígéretet tett Podjebrádnak arra, hogy várható királlyá választása esetén magyar főpapok fognak közreműködni a ko-

²⁴ Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából I–IV. Szerkesztették: Nagy Iván és Nyáry Albert. Bp. 1875–1878. (a továbbiakban: MDE) I. 10., 17.

²⁵ L. alább a 34. jegyzetet.

²⁶ Podjebrád Jiskrát is meghívta Strassnitzra: Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 213690., regesztája: Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526. I. kötet (1319-től 1501-ig). Összeállította: Iványi Béla. Bp. 1910. (a továbbiakban: Bártfa) 155. (992. sz.)

²⁷ Bár nem szokás, érdemes elgondolkodni azon, milyen legitimitációt élvezett volna Mátyás és Garai Anna esetleges fia, és mennyire másként alakulhatott volna Magyarország sorsa a frigy megvalósulása esetén.

²⁸ Kubinyi A.: Mátyás i. m. 42., aki szerint a Garai-féle „szerződés érvénytelensége lehetővé tette a Podjebrád-házasságot”; láttuk azonban, hogy a szegedi egyezmény nem veszítette érvényét.

²⁹ Fraknói V.: Hunyadi Mátyás i. m. 56.

³⁰ Vitéz (titkos) kancellár Prágában V. László mellett: *Mályusz Elemér*: A magyar rendi állam Hunyadi korában. Budapest, 1958. 52–56.; DF 281 908., DL 44 744., DL 72 491., DF 263 383.

ronázásánál.³¹ Ebben bizonyára bírta Carvajal legátus támogatását is, hiszen a pápaságnak úgyszintén érdekében állt Csehország „visszaterelése” a katolikus országok nyájába. Mivel a megállapodás, mint láttuk, a legveszedelmesebb ellenség, Jiskra semlegesítésére is alkalmasnak látszott, semmi nem indokolta, hogy a szabadságát visszanyert Mátyás kihátráljon belőle. Még akkor sem, ha ezzel a lépéssel maga ellen fordította a nádort, és elidegenítette a nagybátyját. Érdemes ezzel kapcsolatban emlékeztetni rá, hogy Szilágyi később éppen Vitézt okolta bukásáért, és augusztusban Mátyás ugyancsak a váradi püspököt küldte nagybátyjához tárgyalni. Nem tartom kizártnak, hogy Mátyás február 9-i oklevelébe, amellyel választott királyként megígérte Podjebrádnak, hogy feleségül veszi a lányát, azért került bele a hivatkozás Mátyásnak még fogolyként tett vállalására, hogy ezzel valamelyest mentse önhibáján kívül esküszegésbe keveredett nagybátyja helyzetét.

Mátyás 1458. február 14-én megérkezett Budára, és különböző, kormányzati és igazságszolgáltatási aktusok révén nyilvánvalóvá tette, hogy megkezdte uralkodását. Ezen aktusok összességét Kubinyi András nem habozott zseniálisnak nevezni,³² de nyilvánvaló, hogy egyszerű kényszersmegoldásról volt szó. A Szent Istvánnak tulajdonított korona, amely nélkül nem lehetett érvényes koronázást tartani, III. Frigyes császár birtokában volt. Számos forrás bizonyítja, hogy Mátyás az első pillanattól fogva legfőbb céljának tekintette a korona visszaszerzését, és gyakorlatilag mindent eme legfőbb célnak rendelt alá.³³

Attól, hogy Frigyes maga próbálja „begyűjteni” a magyar trónt is V. László örökségének részeként, Mátyásnak egyelőre nem kellett tartania. Az viszont reális lehetőségként merült fel, hogy a lengyel király a Felvidék nagy részét ellenőrzése alatt tartó Jiskra révén kísérletet tesz Magyarország elfoglalására: utóbbi felajánlotta szolgálatait IV. Kázmérnak, ő pedig örökség jogán bejelentkezett Frigyesnél a magyar koronaért elsőszülött fia számára.³⁴ Mátyás a fenyegetés elhárítására katonai előkészületeket is tett,³⁵ de leginkább Frigyesrel próbált megegyezni a korona ügyében. Március és április folyamán Tolnai Péter és

³¹ Podjebrád májusi koronázását Salánki Ágoston győri és Szilasi Vince váci püspök végezte, miután az új cseh király hűségesküt tett a pápának. *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 45.

³² *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 43.

³³ Mátyás ekkori kormányzati programját tömören summázza a városoknak 1458 novemberében küldött, alább még tárgyalandó meghívója: „postquam regimen huius regni nostri feliciter Deo nobis propicio accessit, intencionem et voluntatem nostram semper ad ea direximus et in hiis nos exercimus per que et mete regni ab olim alienari cepte undique reformari et sacra corona a manibus imperatoris Romanorum recuperari possint, ac ut regnum ipsum dispositis ex omni parte rebus suis in bona pace servare valeremus”.

³⁴ MDE. I. 10.

³⁵ Szolgálatába fogadta Szentmiklósi Pongrácot, Jiskra évtizedes ellenségét a felső részekben, aki éppen az állandó háborúskodásnak köszönhetően ellenfeléhez mérhető zsoldoshadsereget tartott fenn. Mivel Szentmiklósi röviddel ezután meghalt, katonáit a felső részek pacifikálásával megbízott Rozgonyi Sebestyénnek rendelte alá Mátyás (MDE I. 13., 21.). Ugyancsak szerződést kötött az osztrák-morva határvidéken évek óta aktív Mlad Vankoval (DF 242 592.), valamint a Cillei Ulrik és III. Frigyes szolgálatában is megfordult Nabuchodonozor (N)ankenreiter-rel, a Pozsony megyei Éleskő birtokosával, bár utóbbi szolgálata csak későbből adatolt. L. alább a 193. jegyzetet.

Sári Péter titkos kancellár is megfordult a császár udvarában,³⁶ de eredményt, úgy látszik, nem értek el.³⁷ A kudarc miatt valamikor április végén, május elején felmerült, hogy Mátyást is azzal az alkalmi koronával koronázzák meg, amelyet I. Ulászlónak készítettek, és amelyet éppen ilyen eshetőségre számítva őriztek Visegrádon. Az ötletet a bárók nyomása ellenére Mátyás elvetette.³⁸

Az újabb alkalmi szertartás helyett a király drasztikusabb módszereket fontolgatott. Miközben újabb követet, ezúttal Vitéz János váradi püspököt küldte a császárhoz,³⁹ felmerült, hogy Vitovec Jánost más urakkal együtt Stájerország ellen indítja, míg maga vagy Szilágyi Mihály Bécs ellen vonul.⁴⁰ Minden bizonnyal e tervvel függött össze, hogy május elején az egykori Cillei-familiáris, Turóci Benedek, királyi szolgálatban járt el Szlavóniában.⁴¹ Egy másik kortárs jelentésből megtudjuk, hogy Mátyás Fehérvárra rendelte magához Vitovecet, mégpedig sürgősen, nyilván azért, hogy az új tervről egyeztessenek.⁴² Nagyjából ezzel egy időben Mátyás Kanizsai Lászlót is a határvidékre küldte négyszáz lovassal, hogy a császár figyelmét elterelje.⁴³ Az is kétségtelen, hogy az eredetileg Szent György napra meghirdetett országgyűlés elhalasztása is, legalábbis részben, a korona körüli huzavonával állt kapcsolatban.⁴⁴ Májusban Mátyás tényleg megjelent Fehérváron, az éppen udvarában tartózkodó bárókkal együtt; nagyon valószínű, hogy a tervezett alkalmi koronázás összefüggött a fehérvári utazással. Innen azonban sem ő, sem

³⁶ *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története. Oklevéltár I. rész. 1–6. kötetek. Oklevelek, levelek és iratok 1162-től 1531-ig. Sopron, 1921–1929. (a továbbiakban: Sopron) 4. 267–270., 273–274.

³⁷ Meglehet, nincs különösebb jelentősége, de április végén két, a Rozgonyiak javára kiállított adománylevél *post felicem nostram coronacionem* ígéri a privilégium kiállítását; erre sem korábban, sem később nincs példa – DL 14623., DL 15 163.

³⁸ A Frangepán család oklevéltára I–II. (Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus.) Kiadja Thallóczy Lajos és Barabás Samu. Budapest, 1910–1913. (a továbbiakban: Frangepán) II. 24. A korona, amelyet Frangepán János a levelében mint „*la corona de san Steffano olim re d’Ungaria*” említ, nyilvánvalóan a Szent István fejerekljetartójáról levett és átalakított koronával azonos, hiszen a levélíró ezzel szembeállítva említi azt a koronát, „amely a császárnál van”, vagyis a Szentkoronát. Dlugosz írja, hogy 1440-ben az új koronát éppen azért vitték Visegrádra, hogy hasonló esetben fel lehessen használni („*Arca cum insignibus regis et corona nova in Wischogrod refertur, ut futuri reges Hungariae, quo prior corona aliquo casu rehaberi non poterit, illa et non alia coronarentur*”) – Joannis Dlugossii seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae Libri XII. Cura et impensis Alexandri Przezdziecki. Tomus IV. Libri XI. XII. Cracoviae, 1877. 646. Hogy pontosan kik álltak a terv mögött, nem tudjuk, mert a levélíró általában „Magyarország bárói”-t (*li baroni d’Ungaria*) említ. Többen közülük, például Ország Mihály, Cudar Simon vagy Rozgonyi Rénold, személyesen jelen voltak tizennyolc esztendővel korábban Fehérváron, amikor V. László koronázását érvénytelenítették a rendek, és az új koronára ruházták a régi erejét. Valószínű, hogy közöttük kell keresnünk az ötletgazdá(ka)t. Maga a tény, hogy a gondolat egyáltalán felmerült, világosan mutatja, mennyire nem tartották megnyugtatónak a februári „intronizációt”.

³⁹ *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 45.

⁴⁰ Frangepán II. 24–25.

⁴¹ Királyi perhalasztás a személyes jelenlétén György nyolcadáról, mivel Turóci Benedek alpe-res „in notabilibus et arduis serviciis nostris regalibus in partibus regni nostri Sclavonie foret occupatus” – DF 288 140.

⁴² MDE I. 30.

⁴³ „per tegnir el prefato Serenissimo Imperatore in suspecto” – MDE I. 29.

⁴⁴ Április 12-én a velencei követ azt írja, hogy a túlságosan korai időpont miatt nem sokan fog-nak eljönni – MDE I. 13.

Vitovec bán nem vonult tovább, hanem visszatértek Budára.⁴⁵ Ennek okát csak találgatni tudjuk; a legvalószínűbb, hogy az ismét Nándorfehérvárt fenyegető oszmánokban kell keresnünk, akiknek mozgolódása miatt Szilágyi sürgette a királyt, hogy a főpapokkal és bárókkal együtt vonuljon Szegedre.

Szilágyi és Szerbia

Március elején, amennyire a gyéren fennmaradt forrásokból kiderül, Mátyás „érdemei elismerése mellett” megpróbálta Szilágyit békésen kiszorítani a hatalomból, míg a kormányzó a királyi tanácsra támaszkodva igyekezett meghosszabbítani törvényes alapját vesztett kormányzói hatalmát.⁴⁶ A király ugyan-csak megkezdte Szilágyi kormányzati „apparátusának” kisajátítását; minden-képpen ennek volt a jele, hogy Vetési Albert választott nyitrai püspök, aki január 31-én még a kormányzó relátora volt, március 9-én már királyi oklevélén tűnik föl mint alkancellár.⁴⁷ Ezzel a nappal véget is ér Szilágyi kormányzói oklevelei-nek sorozata,⁴⁸ és amikor legközelebb találkozunk vele, március 20-án, már Lip-pán van.⁴⁹ Aligha azzal az ürüggyel hagyta el Budát, hogy a néhai Hunyadi László gyulafehérvári temetéséről kell intézkednie; minden jel szerint meg sem fordult ekkor Erdélyben.⁵⁰ Egy jól informáltnak tűnő kortárs levél szerint „a saját ügyeiben” távozott sietve, állítólag fegyverszünetet kötött az oszmánokkal, és mintegy versenyt futott velük a néhai szerb despota birtokaiért.⁵¹

⁴⁵ A fehérvári tartózkodás forrásaira l. *Horváth Richárd*: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia* (1458–[1476]–1490). Bp. 2011. 63. Nem tartom kizártnak, hogy a király feltételezett veszprémi tartózkodása (uo. 62. o. és 238. j.) a császár elleni tervezett hadmozdulatokkal hozható kapcsolatba. Vitovec Budán: DF 233 112., DF 231 410. Hogy a bán komoly kísérettel érkezett, bizonyítják a szlavóniai nemesek javára Fehérváron és Budán kiállított oklevelek: DL 15 242., DF 277 002., DL 72 229., DF 218 859., DF 256 447., DL 35 986., DF 252 413. Mátyás: *Horváth R.*: *Itinerarium* i. m. 63.

⁴⁶ Legalábbis én így értelmezem azt a tényt, hogy ezen időszakból fennmaradt oklevelei közül kettőn a „kormányzó úr saját parancsa a főpapok és bárók tanácsából” kancelláriai jegyzet szerepel (DF 288 138., DL 100 671.), míg egy harmadikban ugyan kormányzói hatalmánál fogva, de szintén a prelátusok és bárók hozzájárulásával tesz adományt (DL 100 669.). Mindez persze úgy is értelmezhető, hogy Mátyás taktikusan a királyi tanács ellenőrzésének vetette alá a kormányzó működését.

⁴⁷ Szilágyi relátora: DF 256 554.; alkancellár: DL 100 672. (vö. DL 44 860 is).

⁴⁸ Természetesen erdélyi kormányzóként kiadott okleveleit nem számítom.

⁴⁹ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. VI. (1458–1473). Herausgegeben von Gustav Gündisch, unter mitarbeit von Herta Gündisch, Gernot Nussbächer und Konrad G. Gündisch. Bukarest, 1981. (a továbbiakban: UGDS VI.) 10.

⁵⁰ Március 28-án is Lippán van (UGDS VI. 10–11.), majd huzamosabb időn keresztül a déli határvidéken. Hunyadi László újratemetése mint ürügy: *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 45.

⁵¹ „gubernator frater eiusdem domini regis in partibus inferioribus appromptuat se cum gentibus armatis festinatque nimium in factis suis, sed ignoratur si parat se contra Turcos aut devastatores huius regni; fama eciam viget sed adhuc certitudinaliter nescimus quod cum Turcis ad certa tempora treugas pacis disposuisset. Verum tamen scimus et manifestum est quod propter castra despoti regni Rascie in confinibus regni existencia tam imperator Turcorum quam eciam gubernator noster multum laborant et operam dant quis eorum cicius possit obtinere, ignoratur tamen cui sors dederit; refugium tamen in hoc habemus quod posteritates despoti plus inclinatur circa subsidia regni Hungarie quam ad infideles Turcos” – DL 44 860.

A dolog előzménye az volt, hogy Mátyás megválasztása előtt néhány nappal (január 20-án), fiúutód nélkül meghalt Brankovics Lázár szerb despota. A szerb állam ekkor már csak halvány visszfénye volt száz évvel korábbi önmagának, de a főváros, Szendrő, és az 1444-ben a szultán által visszaadott terület a maga váraival mégis nagy jelentőséggel bírt mind magyar, mind oszmán szempontból. A szerb udvar, a politikai realitásnak megfelelően, megosztott volt egy „magyarbarát” és egy „oszmánbarát” párt között; előbbi a néhai Lázár despota özvegye és sógora, Vak István (Brankovics György despota fia), utóbbit Angelevi Mihály nagyvajda képviselte. Ugyancsak érdekelt volt a szerb kérdés rendezésében a másik szomszéd, Tamás bosnyák király, aki rögtön Lázár despota halála után megszállt bizonyos szerb területeket, békét kötött az oszmánokkal, és tárgyalásokat kezdett a néhai despota lányának és a saját fiának házasságáról.⁵²

Könnyű belátni, hogy a magyar államnak érdeke volt a saját szempontjai szerint rendezni a szerb problémát, de legalább ennyire érdekében állt elkerülni mindenféle nyílt konfliktust az Oszmán Birodalommal. Meglehetősen bonyolult ügy megoldása várt tehát Szilágyira, és nem világos, pontosan milyen felhatalmazással járt el. Tekintve, hogy a kormányzó csak valamikor március második hetében hagyta el Budát, aligha volt ideje a március 21-i levélben említett fegyverszünet megkötésére az oszmánokkal. Láttuk azonban, hogy a bosnyák király februárban valóban kötött megállapodást a szultánnal, és nem tartom kizártnak, hogy ehhez megszerezte a magyar kormányzat, jelesül Szilágyi előzetes hozzájárulását. Különösen annak fényében, hogy nem sokkal később a Magyarországon tartózkodó Carvajal legátus kérésére III. Callixtus a Szent-szék védelme alá vette a despotátust.⁵³ Meglehet tehát, hogy ekkor ugyanaz a terv fogalmazódott meg Budán, amely az év végén ismét felmerült: nevezetesen a bosnyák trónörökös kezén egyesíteni a keresztény kézen maradt balkáni területeket.⁵⁴ A dolog azonban váratlan fordulatot vett, amikor Mihály nagyvajda oszmán segítséggel kezére kerítette Szendrőt. Ez ugyan egyrészt kiváltotta a magyarbarát párt ellenakcióját, amelynek eredményeként a nagyvajda (magyar) fogságba, a vak István pedig a despotátus élére került, másrészt viszont maga után vonta a közvetlen oszmán beavatkozást. A nagyvezír Mahmud pasa, a fogoly Mihály fivére vezette azt az oszmán sereget, amely az oszmánbarát párt trónkövetelőjét, vak Gergelyt (Brankovics György másik élő fiát) akarta hatalomra juttatni.⁵⁵ Nem tudjuk, Szilágyinak volt-e szerepe a szendrői eseményekben, de az biztos, hogy az oszmán támadás hírére kénytelen volt Nándorfehérvárra menni, és a vár megerősítéséhez látni.⁵⁶

Szilágyi nemcsak Nándorfehérvár felszerelésével foglalatoskodott; hűtlenség címén, de nyilván stratégiai megfontolásból, lefoglalta a pétervárad apát, egyéb-

⁵² A szerbiai eseményekre ma is jól használható *Constantin Jireček: Geschichte der Serben*. I–II. Gotha 1911–1918. II. 208. és köv.

⁵³ *Jireček, C.: Geschichte i. m. II. 211.*

⁵⁴ Erre lásd alább.

⁵⁵ *Jireček, C.: Geschichte i. m. II. 211–212.* Jireček elbeszélését követi, helyenként szó szerint, *Franz Babinger: Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitenwende*. München 1953. 164–165.

⁵⁶ MDE I. 12.

ként Újlaki Miklós törvénytelen fivére, birtokait.⁵⁷ Valamikor ugyanebben az időben, április második hetében, megegyezésre lépett Lázár despota özvegyével: három fontos végvár, Szentlászlóvár, Keve és Galambóc átadásáért neki ígérte a Hunyadi birtokoknak azt a részét, amely 1444-ben Brankovics Györgytől került Hunyadi János kezére.⁵⁸ Az egyezmény ratifikálása érdekében két szerb követ ment Budára, ahol Mátyás és a bárók valóban megerősítették azt.⁵⁹ A velencei követ állítását igazolja, hogy Szilágyi Erzsébet egy hónappal későbbi tiltakozásában maga is egyértelműen utalt arra, hogy Mátyás hozzájárult a nagybátyja által kötött megállapodáshoz.⁶⁰ Azt, hogy a szerbek is komolyan gondolták a megállapodást, bizonyítja a tény, hogy amikor május elején az oszmán sereg megjelent Galambóc alatt, a várnagyok megtagadták annak átadását, mire a támadók továbbvonultak.⁶¹ A szerződés ratifikálása után került sor Mátyás rövid fehérvári kiruccanására. Innen, mint láttuk, visszatért Budára, minden bizonnyal azért, mert híre jött, hogy az oszmánok elfoglalták a Nándorfehérvártól két magyar mérföldre lévő Zsarnó várát, és Szilágyi segítséget kért.⁶²

Mátyás végül nem ment Szegedre,⁶³ hanem maradt Budán, ahol június 23-án édesanyja, Szilágyi Erzsébet tiltakozott a megállapodás ellen, amelyet a tulajdon fivére kötött a szerb despotával, és amelyhez, mint láttuk, Mátyás és a királyi tanács is hozzájárult.⁶⁴ Tekintettel arra, hogy a tiltakozás egyik példányát a mai napig Belgrádban őrzik,⁶⁵ feltehető, hogy azt még a szerb követek

⁵⁷ „quale abbate e fratello naturale del magnifico Nicolao vaivoda” – MDE I. 19. Sajnos nem tudjuk, ki volt ekkor a pétervárad apát, pedig a kérdés, az Újlaki-rokonság fényében, fontosnak tűnik. Korábban Buzlai Bertalan szerepel mint pétervárad kommandátor, míg 1457 körül egy bizonyos Imre. Bertalan 1457-ben már felhívízi prépost, ami nem zárja ki, hogy a pétervárad apátságot is megtartotta. Figyelemre méltó, hogy 1449-ben az apátságot Garai László és Újlaki Miklós javaslatára ruházta V. Miklós pápa Buzlai Bertalanra, mégpedig hét éves időtartamra. A dolgot bonyolítja, hogy Buzlai Bertalannak fennmaradt a sírköve, amelyen Gergelylaci Sandrin fia Márton fiaként szerepel. A Buzlaiak leszármazásának problémáját nem tekintem megoldottnak, de azt itt, mint a témához közvetlenül nem tartozó kérdést megkerülve, érdemes leszögezni, hogy Újlaki Miklós és Bertalan prépost közeli rokonsága választ adna egyrészt a Buzlaiak, főleg László rendkívül szoros kötődésére Újlakihoz, másrészt a család kétségtelenül hosszú megszakításokkal tarkított bárói karrierjére. L. *Kubinyi András*: A Gergelylaci Buzlaiak a középkor végén. In: *Művészettörténet – Műemlékvédelem*. Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1993. 269–283., főleg 269–272. *Ferenc L. Hervay*: Repertorium historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria. Roma 1984. 137., 139.

⁵⁸ MDE I. 19. A forrás csak annyit említ, hogy Szilágyi „nemrég megszerezte a néhai despota három várát” (ha ottenuto novamente tre castelle del quondam despoto), Szentlászlóvárat, Kevét és Galambócot, de az események további menete kétségtelenné teszi, hogy az erősségek átadása a despota özvegyével kötött megállapodás része volt. A másik forrásunk (uo. 28.) csak Galambócot említi.

⁵⁹ „dele qual conventione qui sono venuti doe ambassadori de dicti Servi, et cussi hano ottenuto da questo signor re et baroni predicta confirmatione” – MDE I. 28.

⁶⁰ [Szilágyi] „super talibus suis collacionibus et donacionibus a predicto domino Mathia rege consensum, assensum et confirmationem suarum dispositionum pro ipsis despoto et domina impetrasset et optinuisset” – DL 37 638.

⁶¹ MDE I. 25.

⁶² MDE I. 32–33.

⁶³ Helyette Carvajal legátus ment Szegedre, és úgy állapodott meg Szilágyival, hogy a törökök elleni hadjáratot elhalasztják. *Fraknói V*: Szilágyi i. m. 85.

⁶⁴ L. feljebb az 59. jegyzetet.

⁶⁵ DF 287 453.

vitték magukkal Szendrőre. Kubinyi András érvelése szerint az átengedni szándékozott birtokok Szilágyi Erzsébet kezén voltak, és így ő „joggal tiltakozott öccse terve ellen”.⁶⁶ Az érvelés azonban sántít, hiszen elképzelhetetlen, hogy néhány héttel korábban Szilágyi Erzsébet ne tudott volna a megállapodás ratifikálásáról, akkor mégsem tiltakozott ellene. Másodszor az is kevésbé hihető, hogy Mátyást, aki hónapok óta minden korlátozás nélkül gyakorolta a királyi hatalom valamennyi formáját, a birtokadományozástól⁶⁷ a kegyúri jog átruházásán keresztül⁶⁸ a pallosjog adományozásáig,⁶⁹ bárki, akár a saját anyja megakadályozhatta volna abban, hogy öröklött birtokaival az ország védelme érdekében rendelkezzen. Sokkal valószínűbb, hogy Mátyás maga akart kihátrálni a megegyezésből, és erre használta eszközként az édesanyját, nem akarván megszegni a saját és bárói szavát.

A fordulat valószínű okáról ugyanazon jelentés tájékoztat, amelyből a megállapodás ratifikálásáról értesülünk. A velencei követ azon birtokok éves jövedelmét, amelyek egykor Brankovics György despotától kerültek Hunyadi János kezére, 40 ezer dukátra, vagyis ugyanannyi aranyforintra tette;⁷⁰ nyilvánvaló, hogy ekkora összeget Mátyás nem nélkülözhetett, még akkor sem, ha a megállapodás felrúgásával gyakorlatilag sorsára hagyta Szerbiát. Egyrészt tovább folytak a koronával kapcsolatos tárgyalások, és valószínű volt, hogy a megállapodás, amennyiben létrejön, sokba fog kerülni. Másrészt éppen a szerb-magyar szerződés ratifikálása és Szilágyi Erzsébet tiltakozása közötti időszakban érkezett meg azon győzelmeknek a híre, amelyeket Rozgonyi Sebestyén aratott a Felső Részezen Jiskra alvezérei ellen.⁷¹ A győzelmek nyomán reálisnak tűnhetett a remény, hogy rövid időn belül sikerül pacifikálni a vidéket, ami pedig a korona visszaszerzése mellett Mátyás kormányzatának másik fő célja volt ekkor. Rozgonyi zsoldosainak⁷² fizetéséhez pénzre, sok pénzre volt szükség, ami elégséges indok lehetett a Szilágyi-féle szerződés felrúgására.

Mindez persze nem változtat a tényen, hogy 1458 júniusában, Szerbia kapcsán, Mátyás másodszor keresztezte nagybátyja terveit. Az ifjú királyt nem is érthette meglepetésként, hogy Szilágyi ezek után kapcsolatot keresett Mátyás bárói ellenzékével. Az események pontos lefolyása azonban távolról sem világos. Általában felteszik, hogy Garai rögtön Mátyás megválasztása után elmenekült Budáról, és leváltásáig már nem is tért vissza az udvarba.⁷³ A nádor tartóz-

⁶⁶ Kubinyi A.: Mátyás i. m. 48.

⁶⁷ A számos idevonható oklevél idézgetése helyett legyen elegendő arra hivatkozni, hogy 1459 júliusában Mátyás a tokaji uradalmat idegenítette el a Szapolyaiaknak, anélkül, hogy ez kiváltotta volna anyja tiltakozását. Márpedig Tokaj is a Brankovics birtokokkal együtt került 1444-ben Hunyadi János kezére, így ugyanúgy a Hunyadiak „családi” birtokának lehetett volna tekinteni, mint a többi volt despotai birtokot. Vö. Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Bp. 1996. I. 444–445.; DF 244 061.

⁶⁸ Fraknói Vilmos: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Bp. 1895. 187.

⁶⁹ DL 44 867.

⁷⁰ MDE I. 28.

⁷¹ MDE I. 29.; Frangepán II. 25. A felvidéki eseményekre l. Tóth-Szabó László: A cseh-huszinga mozgalmak és uralom története Magyarországon. Bp. 1917. 306–309.

⁷² Lásd feljebb a 35. jegyzetet.

⁷³ „minden ellenkezés nélkül átadta Buda várát a kormányzónak [...], majd félelmében elmenekült Budáról” – Kubinyi A.: Mátyás i. m. 42. Fraknói kevésbé egyértelmű: szerinte a szegedi egyez-

kodási helyeiről 1458 júliusáig semmit nem tudunk, de tény, hogy nádori oklevél nem kelt ezen idő alatt. Az egyik, már többször hivatkozott forrásunk azonban említ egy békét, amelyet a király kötött a nádorral és a többi úrral, akik részesek voltak a bátyja halálában.⁷⁴ Elméletben lehetséges, hogy a levélíró itt a januári megállapodásokra gondolt, de mivel azokat Szilágyi kötötte, a levél pedig kifejezetten a királyt említi, ez mégsem valószínű; mi több, a jelentés úgy folytatódik, hogy Garai, bár továbbra sem bízott a királyban, elküldte hozzá a fiát, vagyis Garai Jóbot. Ez történhetett akár június elején is, amikor a januárban kifejezetten Garai László párthíveként említett Alsólendvai Bánfi Pál is megjelent az udvarban.⁷⁵

Mátyás eredetileg Szent György ünnepére, április 24-re hirdetett országgyűlést Budára, amelyet később május 28-ra halasztottak, azzal az indoklással, hogy Szilágyi kormányzó az Alsó Részekben hadakozik. Ma már tudjuk, hogy az országgyűlést ekkor sem tartották meg, de hogy az újabb halasztásnak is a kormányzó távolléte volt-e az oka, bizonytalan.⁷⁶ A további események fényében valószínű, hogy a gyűlést Mátyás éppen azért hirdette meg, hogy a kormányzat átszervezésével nyilvánvalóvá tegye: a hatalmat ő gyakorolja, és aligha kétséges, hogy ez a kormányzói jogkört is érintette. Szilágyi valamikor július elején indult el Szegedről Buda felé, miután Carvajal legátussal megállapodott abban, hogy az oszmánok elleni hadjáratot elhalasztják.⁷⁷ Hogy ezután mi történt, arról a pozsonyi követek július 23-án Budáról keltezett beszámolója tájékoztat, amely azonban sajnos nehezen értelmezhető. Előbb arról szólnak, hogy sem a kormányzó, sem Garai nádor, sem (Újlaki) Miklós vajda érkezése nem biztos, és ők együtt vannak Kőrösön; alább viszont már azt írják, hogy Szilágyi Fehérváron van, és ott fog találkozni Garaival és Újlakival.⁷⁸ A levélben említett *Körusch* nem lehet más, mint Nagykőrös, amely a Szegedről Pestre tartó kormányzónak útba is esett. Ott viszont aligha találkozott Garaival, aki július 13-án Siklóson volt.⁷⁹ Újlaki Miklós ekkori tartózkodási helyéről semmit nem tudunk, de esetében sem világos, mit keresett volna a birtokaitól távoli mezővárosban.

A pozsonyi követek ellentmondásos beszámolóján nincs mit csodálkoznunk; ők az udvarból kiszivárgó információmorzsákból rakosgatták össze tudó-

mény megszegése után Garai „feloldottnak tartotta magát azon kötelezettségtől, hogy Mátyásnak meghódoljon. Nem jelent meg az udvarnál s az országgyűlésről is elmaradt.” – Szilágyi i. m. 87–88.

⁷⁴ „Lo re si ha pacificato con el grande conte et con li altri signori, li quali foreno participi de la morte de suo fratello” – Frangepán II. 24.

⁷⁵ DF 285 695. Fennmaradt egy csonka oklevél, amely valamikor az 1450-es évek folyamán íródott. Ebben a király éppen Alsólendvai Bánfi Pál kérésére menti fel felsorolt familiárisait a Pest városában tartandó *generalis congregatio*-n való megjelenés kötelezettsége alól. Mivel a király címzésében Horvátország után nem következik Ausztria és Morvaország, a kibocsátó csak Mátyás lehet, a relátor Ország Mihály ajtónállómesteri címe pedig azt bizonyítja, hogy 1458. július 27. előtt kelt. Ezek után nem kétséges, hogy az 1458. nyári országgyűlésre vonatkozik – DL 48 033.

⁷⁶ Az országgyűlésre legújabbán lásd C. Tóth Norbert: Nádorváltás 1458-ban. Mátyás király első országgyűlésének időpontja. Turul 84. (2011) 98–101.

⁷⁷ Fraknói V.: Szilágyi i. m. 85.

⁷⁸ A levelet értelmezi C. Tóth N.: Nádorváltás i. m. 99., és fakszimiléjét is közli uo. 101.

⁷⁹ DL 93 286.

sításukat. Annyi biztosnak látszik belőle, hogy Szilágyi valóban járt Kőrösön, és, mivel július 21-én Szigetfőn bukkan föl,⁸⁰ vagyis nem folytatta útját Pest felé, valószínűleg olyan híreket kapott útközben, amelyek ezt indokolták. Ilyen hír lehetett mindjárt nővérének tiltakozása, amiről talán éppen a hazafelé tartó szerb követektől értesült. Ilyen lehetett továbbá a kormányzati tisztségekben bekövetkezett változások sorozata, amelyek között a legfontosabb a nádori tisztséget érintette.

Garai nádor leváltásának időpontját sajnos nem tudjuk meghatározni. Tudjuk ugyanakkor, hogy ezidőtájt más tisztségekben is változás következett be. Ezek közül egyet tudunk pontosabban időhöz kötni, mégpedig Györgyi Bodó Gergely tárnokmesteri kinevezését, amelyről július 21-én értesítette a király a városokat.⁸¹ Ha feltételezzük, hogy a bárói tisztségek betöltéséről nem egyenként, hanem „csomagban” döntött a király és tanácsa, Garait is ekkortájt tették le a nádorságról, és nevezték ki a helyére Ország Mihály ajtónállómestert. Ezzel a szegedi megállapodás másik eleme is megszegettnek volt tekinthető, miután Szilágyi a nádori méltóságban sem tudta megőrizni Garait. Hogy felmerült-e ugyanekkor a kormányzói hivatal formális megszüntetése is, nem tudjuk, de nagyon valószínű. Mátyás és tanácsa minden bizonnyal számított a várható ellenállásra, ezért tétettek minden országgyűlési résztvevővel hűségesküt, és ezért köteleztek minden távollévót is annak letételére;⁸² az eljárás nem volt új, 1440-ben történt már hasonló az ugyan-csak nem szabályosan trónra lépett I. Ulászló idején.⁸³ Azt viszont magam nem látom bizonyítotttnak, hogy Garait a hűségeskü letételének elmaradása miatt fosztották meg a nádorságtól.⁸⁴

Valószínű, hogy a pozsonyi követek levelében említett fehervári találkozóban még azelőtt állapotott meg Szilágyi, Garai és Újlaki, hogy az országgyűlés eseményeiről értesültek volna. Végül azonban a nádor várában, Simontornyán kötötték szövetséget július 26-án. A megállapodás a politikai szövetkezés korban megszokott, de nehezen definiálható formáját öltötte. „Elválaszthatatlan, örök és felbonthatatlan” egyezségükben segítséget ígértek egymásnak mindenki ellen, legyen akár idegen, akár országlakos, aki az ő vagy familiárisaik, illetve birtokaik „elveszejtésére” (*perdicionem*) törne. A szövetség, amelyet újabb esküvel pecsételtek meg, és egyházi szankciókkal bátyáztak körül, ugyan formálisan nem irányult Mátyás ellen, senkinek nem lehetett kétsége, milyen veszélyt jelent a királyi hatalomra az ország két leggazdagabb mágnásának a kormányzóval kötött szövetsége.⁸⁵ Felmerül ugyanakkor a kérdés, milyen okok vit-

⁸⁰ UGDS VI. 20.

⁸¹ C. Tóth N.: Nádorváltás i. m. 100. Az ott felsorolt változásokhoz adható még minden bizonnyal Hédervári Imre esete, aki június 9-én még mint pohárnokmester szerepel (DL 88 326.), később azonban éveken át Cudar Simon társa az ajtónállómesterségben, kézenfekvő tehát a feltételezés, hogy kinevezésük egyszerre történt: az egyikük Ország Mihály, a másikuk Alsólendvai Bánfi Pál helyét vette át.

⁸² C. Tóth N.: Nádorváltás i. m. 100. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a korponai követek már május végén hűséget esküdtek városuk nevében: DF 283 569.

⁸³ Pálosfalvi Tamás: Cilleiek és Tallóciak. Küzdelem Szlavóniáért (1440–1448). Századok 134. (2000) 54.

⁸⁴ C. Tóth N.: Nádorváltás i. m. 101.

⁸⁵ Teleki J.: Hunyadiak kora i. m. X. 593–595.

ték Újlakit a szövetségbe; neki ugyanis, szemben Szilágyival és Garaival, látszólag nem volt oka nyíltan szembefordulni Mátyással. A kérdésre, jobb híján, azokból a forrásokból remélhetünk választ, amelyek az egy esztendővel későbbi megállapodásról tájékoztatnak. Eszerint Újlaki akkor magának igényelte a németújvári uradalmat Vas megyében, a szlavóniai Szenterzsébetet és Racsát, valamint Szávaszentdemetert.⁸⁶ Az első háromról tudjuk, hogy Újlaki és a Hunyadiak egyformán jogot formáltak rájuk: Németújvár felére a Hunyadiak zálog jogán, Újlaki adomány címén, Racsára és Szenterzsébetre Újlaki bizonytalan jogcímén, a Hunyadiak adomány jogán.⁸⁷ Ebből következik, hogy valamiképpen Szávaszentdemeterrel is így állt a dolog, vagyis Mátyás a nagyhatalmú vajdával szemben is igyekezett érvényesíteni a birtokjogait.⁸⁸ Hasonló történt tehát, mint Szilágyi esetében: nyilván a királyi jövedelmek maximalizálása érdekében, Mátyás kormányzata igyekezett megőrizni, illetve visszaszerezni minden olyan birtokot, amely valamilyen címen a Hunyadi családot illette, a politikai kockázatokkal keveset törődve. A törekvés biztosan összefüggött a budavári udvarbírótság megszervezésével, amely ugyancsak ekkoriban történt.⁸⁹

A szervezkedés azonban nem korlátozódott a három főúrra: egy kortárs jelentésből tudjuk, hogy összesen tizenkét úr vett benne részt, de a maradék kilenc közül csak Rozgonyi Rénoldot említik név szerint.⁹⁰ Ez világosan mutatja, hogy nem három sértett báró elszigetelt mozgalmáról volt szó. Rénold szerepeltetése azonban kulcsot ad az események értelmezéséhez, hiszen a fivéreivel együtt ő is részes volt Hunyadi László elítélésében és kivégzésében, márpedig a velencei követ jelentése azt állítja, hogy a szervezkedőket éppen ez kötötte össze.⁹¹ Rénolddal együtt csatlakoztak valószínűleg a fiverei, János és Osvát is, továbbá talán Bánfi Pál, akit a Frigvest magyar királlyá választók között is megtalálunk majd. Garai leváltása tehát mások számára is vészjel volt, és ilyen szempontból politikailag kifejezetten károsnak bizonyult Mátyásra nézve.

Mátyás még az országgyűlés idején újabb, ezúttal három főből álló követseget menesztett Frigyeshez a korona ügyében: Szentmártoni Nagy Simont, (Sári) Péter mestert és Tettlinger Hanusko soproni polgárt.⁹² A magyar ajánlat

⁸⁶ DL 100 688.

⁸⁷ Németújvárra: A Balassa család levéltára 1193–1526. Fekete Nagy Antal kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette Borsa Iván. Bp. 1990. 114. (338. sz.); Racsára (és a hozzátartozó Szenterzsébetre): Engel P.: Archontológia i. m. I. 397.

⁸⁸ Mivel 1456-ban még a Brankovicsok várnagya ül benne (Engel P.: Archontológia i. m. I. 423.), elképzelhető, hogy Újlaki 1457-ben foglalta el, talán éppen Szilágyitól.

⁸⁹ Kubinyi András: A budai vár udvarbírói hivatala (1458–1541). Kísérlet az országos és a királyi magánjövedelmek szétválasztására. In: Uő.: Tanulmányok Budapest középkori történetéről. I. kötet. Budapest, 2009. 241–267., főleg 243–246.

⁹⁰ František Palacký: Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs von Podiebrad. Fontes Rerum Austriacarum 2/20. 1860. (a továbbiakban: Urkundliche Beiträge) 159. Fraknóinál (Szilágyi i. m. 92.) Rozgonyi Rénoldból János lesz.

⁹¹ „ed altri adherenti che se atrovorono al caso del quondam fratello de questo re de Hungaria” – Thallóczy Lajos – Áldásy Antal: A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. Budapest, 1907. (a továbbiakban: Szerbia) 238.

⁹² Brigitte Haller: Kaiser Friedrich III. und die Stephanskron. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 26 (1973) 120. Haller csak Nagy Simon nevét említi, a másik két követ: Urkundliche Beiträge 159. Tettlinger Hanusko: Sopron IV. 310.

a két korona, vagyis a Szentkorona és az Erzsébet királyné által elzálogosított királynéi korona, továbbá Kismarton átengedése ellenében élethossziglan Frigyes kezén hagyta volna Fraknót, Kaboldot, Szarvkőt és Sopront 50 ezer forint zálogösszeg ellenében, valamint, szükség szerint, Kőszeget és Rohoncot további 25 ezer aranyforintért. Frigyes válaszában feltételként szabta Kismarton átengedését is, 40 ezer forint kártérítést követelt, további 10 ezer forint ellenében pedig hajlandónak mutatkozott lemondani Sopronról. Ajánlatára október 8-ig várta a magyar udvar választát.⁹³

Ugyancsak együtt volt még az országgyűlés, amikor Mátyás követeket küldött nagybátyjához. A király első kísérlete nem járt sikerrel, oly „nagyok és nehezek” voltak a nézetkülönbségek király és kormányzó között.⁹⁴ Valóban, Szilágyit egyszerre kellett elválasztani a volt nádortól, akihez többszörös eskü kötötte, és rábírní, hogy mondjon le formálisan is a hónapok óta értelmét veszített kormányzói hivatalról. Másodszor Mátyás Vitéz Jánost küldte Szilágyihoz, aki Budától nyolc magyar mérföldre táborozott a csapataival. A váradi püspök abban állapodott meg a kormányzóval, hogy Mátyás édesanyjával és a teljes udvarral együtt személyesen keresi fel. Ez kétségtelenül a király szempontjából jelentett presztízsveszteséget, de a jelek szerint meghozta a kívánt eredményt: Szilágyi lemondott a kormányzóságról, és cserében Mátyás megerősítette a beszercei grófságban.⁹⁵ Formálisan tehát ugyanúgy zárult Szilágyi kormányzósága, mint egykor Hunyadi Jánosé, csak éppen, néhai sógorával ellentétben, Szilágyi nem őrizte meg befolyását az ország kormányzatára.

Hogy miképpen alakult volna a továbbiakban Mátyás és nagybátyja viszonya, ha nem vesznek drámai fordulatot az események, legfeljebb találgathatjuk. A fordulat azonban éppen a Szilágyival folytatott tárgyalások alatt következett be, amikor az oszmánok elfoglalták Galambócot, és ismét szerb követek érkeztek Budára, hogy a despota nevében segítséget kérjenek a magyar királytól. A helyzetet elég fenyegetőnek ítélték Budán ahhoz, hogy általános mozgósítást rendeljenek el, és a király „minden más dolgát félretéve”⁹⁶ személyesen induljon a déli végekre.⁹⁷

Szeptember első napjaiban, immár Szegeden, újabb fontos változások történtek a kormányzatban. Mátyás a Felső Részekben addig feltűnő sikerrel harcoló kapitányát, Rozgonyi Sebestyént nevezte ki erdélyi vajdává.⁹⁸ Az egyik addigi vajdát, Rozgonyi Jánost biztosan leváltotta, talán azért, mert fivéréhez hasonlóan ő is csatlakozott a július 26-i ligához, de, mint rövidesen látni fogjuk, távolról sem vált kegyvesztetté.⁹⁹ Hogy Újlaki Miklóst, aki szintén viselte, ha formá-

⁹³ Haller, B.: Kaiser Friedrich i. m. 120–121.

⁹⁴ Szerbia 238. Fraknói állításával szemben (Szilágyi i. m. 92.) a szövegből nem következik, hogy az első követ is Vitéz lett volna; a velencei csak annyit állít, hogy „visszatértek a követek” (*sono ritornati li ambassatori*).

⁹⁵ Fraknói V.: Szilágyi i. m. 92–93.

⁹⁶ „pretermisss aliis rebus nostris” – DF 213 732.

⁹⁷ Szerbia 240–241.

⁹⁸ Először szeptember 6-án szerepel mint vajda (DL 69 017.); hogy a kinevezés nem sokkal korábban történhetett, bizonyítja, hogy Mátyás két nappal később, szeptember 8-án értesítette Sáros megyét, amelynek addig Rozgonyi volt az ispánja, az új ispánok kinevezéséről: DL 70 253.

⁹⁹ 1458. november 29-én már cím nélkül: DL 15 298.

lisan is, az erdélyi vajdai címet, ugyancsak leváltották-e ekkor, források hiányában nem tudjuk. Változás történt viszont a székely ispánok személyében: az addig fungáló Rozgonyi Rénold és Osvát helyét Lábatlani János vette át, talán már ekkor Paksi Lászlóval együtt.¹⁰⁰ A tapasztalt katona és a Hunyadi-házhoz következetesen hű Rozgonyi Sebestyén kinevezése Erdély élére nyilvánvalóvá tette, hogy Mátyás az addiginál közvetlenebb ellenőrzést kívánt gyakorolni a tartomány fölött; azzal pedig, hogy a székelyek ispánságát is Szilágyitól független személy(ek)re bízta, a volt kormányzó erdélyi befolyását is jelentősen csökkentette, dacára a besztercei grófságnak. Szilágyi korábbi erdélyi alkormányzója, Geréb János, ugyancsak elvesztette hivatalát,¹⁰¹ hogy néhány hónappal később immár királyi kapitányként bukkanjon fel újra.¹⁰² Elképzelhető, hogy Mátyás maga is ellenállásra számított Erdélyben a kormányzati átszervezés miatt, és ezért terjedt el a híre, hogy szeptemberben Péterváradról négyszáz lovas élén személyesen készült a tartományba.¹⁰³

Az erdélyi kiruccanásra végül nem került sor, a király hozzáállására mégis jellemzőnek kell tekintenünk, hogy egyáltalán felmerült: ha rövid időre is, de elhagyja a hadrakelt sereget. Szegeden, illetve Péterváradon ugyanis minden forrás szerint nagyon jelentős számú sereg gyűlt össze. A már idézett levél 12 ezer lovasról beszél,¹⁰⁴ amihez még hozzáadandó Szilágyi 3 ezer embere Nándorfehérváron.¹⁰⁵ Erdélyben és Szlavóniában is teljes volt a mozgósítás,¹⁰⁶ ott volt továbbá a Carvajal legátus által toborzott, és bizonyosan nagyszámú keresztes had,¹⁰⁷ amely már hónapok óta várakozott arra, hogy megindulhasson. Ha túlzás is, nyilván nem véletlen a velencei követ megállapítása, amely szerint emberemlékezet óta nem láttak ekkora haderőt Magyarországon.¹⁰⁸ Tekintettel arra, hogy Mehmed szultán ekkor éppen Görögországban hadakozott,¹⁰⁹ a szerbiai hadjáratot vezető Mahmud pasa biztosan nem rendelkezett az Oszmán Birodalom teljes haderejével, sőt, bizonyos értesülések szerint kifejezetten nem volt elegendő embere a szerbiai várak megszállására.¹¹⁰ Szükségszerűen felmerül tehát a kérdés: miért nem tett semmit Mátyás Szerbia megvédése, vagy legalább Galambóc visszafoglalása érdekében?

A válasz meglehetősen egyértelmű: mert nem akart. Mátyás szeptember második hetében hagyta el Szegedet, és Futakon keresztül, ahol a keresztesek

¹⁰⁰ Szept. 8-án Lábatlani Mátyás relátora: DF 272 129. Paksi először 1459. február 10-én szerepel mint székely ispán.

¹⁰¹ A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára I–XII. Szerk.: Nagy Iván, Nagy Imre, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Lukcsics Pál. Pest, Budapest, 1871–1931. (a továbbiakban: Zichy) X. 5–6.

¹⁰² DL 28 404.

¹⁰³ DF 242 625.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ MDE I. 37.

¹⁰⁶ MDE I. 35., 38.

¹⁰⁷ 25 ezer fő: MDE I. 38.

¹⁰⁸ „non fu veduto per ricordo de homini questo regno si universalmente vineto et conferirse in campo” – MDE I. 39., ahol az egész haderő létszámát 80 ezer főre teszi, lovasok, gyalogosok és keresztesek együtt, bár az utóbbiak java része „paraszt” (*vilani*).

¹⁰⁹ Babinger, F.: Mehmed der Eroberer i. m. 167–172.

¹¹⁰ MDE I. 40.

táboroztak, a Dunán átkelve érkezett október legelején Péterváradra, a mozgósítás kijelölt helyszínére.¹¹¹ Innen Szilágyit csapatok élén Kevére küldte, hogy lelket öntsön a despotába, nehogy az félelmében megegyezzen az oszmánokkal,¹¹² maga pedig dél felé indult. A magyar sereg elől a Szávától északra táborozó török csapatok menekültek, és a Száván való átkelés közben komoly veszteségeket szenvedtek. Mahmud pasa ugyanakkor a török fősereggel visszahúzódtott Szerbia belsejébe, hogy főképpen gyalogosokkal egészítse ki seregét. Mátyás még útközben intézkedett Szávaszentdemeter megerősítéséről, majd maga is átkelt a Száván, és bevonult Nándorfehérvárra.¹¹³ Itt csaknem egy teljes hónapot töltött, de további jelentősebb hadmozdulatokról nem tudunk, mielőtt a király november elején elhagyta a várost, hogy Temesváron keresztül visszatérjen Szegedre.¹¹⁴

A magyar sereg tétlensége annyira nyilvánvaló volt, hogy elterjedt a hír: Mátyás titokban fegyverszünetet kötött az oszmánokkal.¹¹⁵ Ez aligha volt igaz, de az egyértelmű, hogy a király semmi olyat nem akart tenni, ami elkerülhetetlenül kiváltott volna egy nagyobb szabású oszmán ellenakciót. Ezért nem próbálkozott meg Galambóc visszafoglalásával, amihez biztosan elég ereje lett volna, és ezért nem próbálta csatára kényszeríteni a ruméliai beglerbéget sem. Döntésében biztosan szerepet játszott, hogy szeptember 29-én lejárt a Felső Réseket megszállva tartó kompániákkal kötött fegyverszünet, és tartani lehetett a harcok kiújulásától.¹¹⁶ De szerepet játszott az is, hogy 1458 őszén reális esély mutatkozott a Szentkorona visszaszerzésére, és így Mátyás uralmának gyors megszilárdítására. Ez pedig, a jelek szerint, minden más megfontolással szemben elsőbbséget élvezett ekkor. Ennek esett áldozatul Szilágyi Mihály.

Frigyes császárnak a magyar ajánlatra adott válasza már a déli végeken találta Mátyást. Hogy a magyar udvarban milyen reakciókat váltott ki a császári válasz, nem tudjuk, de tény, hogy rövidesen ismét Vitéz János kelt útra Frigyeshez, ami annak a jele, hogy esély mutatkozott a megállapodásra.¹¹⁷ Közben azonban más is történt: valamikor szeptember végén a bosnyák király követei is megjelentek Mátyás előtt.¹¹⁸ Az általuk javasolt megoldás a későbbiek fényében a következő lehetett: a bosnyák trónörökös feleségül veszi Lázár despota leányát, megkapja vele a maradék Szerbiát, elismeri Mátyást urának, és szakít az oszmánokkal. Mátyás számára a dolog két előnnyel is járt volna. Az egyik, hogy a Hunyadi birtokok feláldozása nélkül sikerült volna rendezni a szerb problémát, úgy, hogy közvetlen magyar beavatkozásra sem kerül sor. A másik, hogy a továbbiakban Boszniára is számítani lehetett volna az oszmánok elleni küzdelemben. Valószínű ugyan, hogy a szerb, sőt a bosnyák várak fenntartása elsősorban magyar pénzből történt volna, de erre, feltéve, hogy sikerül a meg-

¹¹¹ Horváth R.: Itinerárium i. m. 63–64.

¹¹² MDE I. 35.

¹¹³ Minderre l. MDE I. 36–39.

¹¹⁴ Horváth R.: Itinerárium i. m. 64.

¹¹⁵ „si dubita et dicto re non abbia intellizentia col Turco segreta di qualche treuga” – MDE I. 40.

¹¹⁶ DF 213 732., regesztája: Bártfa 161. (1034. sz.).

¹¹⁷ Haller, B.: Kaiser Friedrich i. m. 121.

¹¹⁸ MDE I. 38.

egyezés Frigyessel és a Felső Részek pacifikálása, talán lett volna forrás.¹¹⁹ Ugyanakkor Bosznia legalább részlegesen védelmet nyújtott volna, ha nem is Horvátország, de Szlavónia számára, amint erre éppen az 1458 őszén Bosznia felől végrehajtott pusztító oszmán betörés figyelmeztetett.¹²⁰

A terv eszerint nem nélkülözte a racionalitást, de nem vágott egybe Szilágyi Mihály elképzeléseivel. A velencei követ jelentései alapján ugyanis világos, hogy a volt kormányzó tovább folytatta az alkudozást a szerb despota udvarával, mégpedig a fél évvel korábbi alapon: a despota átadja neki Szendrőt, cserébe megkapja a magyarországi Brankovics birtokokat, majd, amint Szilágyi visszaszerezte Szerbiát, újra cserélnek.¹²¹ Ebben a helyzetben Mátyásnak, amennyiben meg akarta őrizni cselekvési szabadságát, és eltökölte magát a bosnyák megoldás mellett, nem maradt más megoldása, mint lefogatni nagybátyját. Aligha véletlen, hogy a fogságba vetésről a bosnyák követek érkezése után értesülünk; nem arról volt tehát szó, hogy Szilágyi akár Garaival, akár Újlakival, esetleg mindkettővel összefogva valamiféle „puccsra”¹²² készült volna. Ilyesminek, tegyük hozzá, nincs is nyoma a forrásainkban.

Sajnos a Szilágyi lefogatását követő eseményeket illetően még több a bizonytalanság, mint korábban. Miután nagybátyját Világosváron őrizet alá helyezte, Mátyás Miklós napjára országgyűlést hirdetett Szegedre. Tekintve, hogy a bárók és a főpapok többsége, továbbá a nemesség jelentős része már a király táborában volt, feltehetően csak a hadjáratra nem mozgósított megyék és a városok meghívása volt napirenden.¹²³ A király a gyűlés összehívását három (illetőleg négy) dologgal indokolta: a bosnyák király várható Szegedre jövetelével, a császárhoz a korona ügyében küldött követek visszatérével, akik meghozták Frigyes választát, továbbá az oszmánokkal, valamint az ország más ellenségeivel szembeni küzdelemben beállott változásokkal. Mindeme problémák megoldása, írta Mátyás a bártfaiaknak, a városok és pecsétjeik nélkül nem lehetséges.¹²⁴ Ezért megparancsolta nekik, ahogy nyilván a többi városnak is, hogy pecsétjüket megbízható polgártársaik őrizete alatt küldjék Szegedre.

Az egyértelmű, hogy sem az oszmánok, sem a Felső Részek állomásozó „csehek” ügyében hozandó intézkedések nem indokolták a városok pecsétjeinek jelenlétét. Sokkal inkább a koronával kapcsolatos döntés, de hogy pontosan miként, legfeljebb találgathatjuk. A dolognak nem szottak különösebb jelentőséget tulajdonítani, pedig minden bizonnyal kulcsfontosságú kérdésről van szó. Hogy a Vitéz vezette küldöttség áttörést ért el a Szentkorona ügyében, egyér-

¹¹⁹ Talán elegendő ebből a szempontból arra emlékeztetni, hogy Jajca még a teljes magyar határvédelem összeomlása után is képes volt kitartani egy darabig.

¹²⁰ MDE I. 37.

¹²¹ MDE I. 35.; „pur persevera la pratica cum el signor despoto, cioe quelli volle mettere in mano Simedro dandoli contra cambio in Hungaria et ottenuta la Servia restituirla pro al prefato despoto” – uo. 37.

¹²² *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 48. Fraknoi (Szilágyi i. m. 96.) helyesen értékelte a bosnyák szövetség jelentőségét, de ő is a július 26-i liga megújításában látta Szilágyi fogságba vetésének fő okát.

¹²³ A fennmaradt meghívók: DRH II. 107.

¹²⁴ „que sine vobis et sigillo civitatis vestre ac certis aliis civitatibus et sigillis suis consummari nequeunt” – DF 213 738., kiadása: Kaprinai II. 117.

telművé teszi a tény, hogy a császári udvarban tartózkodó, tehát jól informált milánói követ szerint a napot is kitűzték, amikor Frigyes Grazba megy, hogy átadja a koronát a magyar követeknek.¹²⁵ Ugyanakkor emiatt értelmetlen lett volna Szegedre gyűjteni a városi pecsétet, hiszen koronázást úgyszólván csak Fehérváron lehetett volna tartani. Tegyük hozzá, dekrétumokat, amennyire tudni lehet, egyébként sem pecsételtek meg a városok. Megpecsételtek viszont olyan „dinasztiaközi” szerződéseket, amilyen például Zsigmond király és Albert osztrák herceg 1402. évi pozsonyi szerződése volt.¹²⁶ Érdekes ebből a szempontból a királyi meghívó fogalmazása, amely szerint a bosnyák király nemcsak a határok ügyében, hanem „a királyság nagyobb ügyeiben” (*in altioribus rebus regni*) készül Szegedre;¹²⁷ a november 29-én megismételt meghívó pedig egyenesen azt állítja, hogy Tamás István király a korona miatt (*ex facto dicte corone*) érkezik Szegedre.¹²⁸

Mivel tudjuk, hogy néhány évvel később az időközben apja örökébe lépett Tomašević István jelentősen hozzájárult a Szentkorona kiváltásához,¹²⁹ elképzelhetőnek tartom, hogy 1458 decemberében is ez képezte a tervezett megállapodás alapját. Cserében, túl azon, hogy Mátyás hozzájárult a bosnyák trónörökös házasságához a szerb deszota lányával, kilátásba helyezhette számára egy szerb-bosnyák vazallus királyság felállítását, adott esetben bizonyos horvát területek átadásával.¹³⁰ Olyasféle megoldással kísérletezett tehát, csak nagyobb léptékben, mint később az Újlaki Miklós számára létrehozott boszniai királyság esetében.¹³¹ Azt sem tartom kizártnak, hogy valamiféle koronázás is felmerült, hiszen Carvajal pápai legátus továbbra is Mátyás udvarában tartózkodott. Egy ilyen szerződés indokolta volna, hogy az ország *communitas*ának valamennyi tagja hozzájáruljon, és így magyarázná a városi pecsét helyszínre rendelését. Mindez persze csupán feltételezés;¹³² bizonyosan csak annyit tudunk, hogy Tamás

¹²⁵ Haller, B.: Kaiser Friedrich i. m. 121. A dolgot ugyancsak említi *Fraknoi V.*: Hunyadi Mátyás i. m. 99.

¹²⁶ Lővei Pál: Az ország nagyjainak és előkelőinek 1402. évi oklevelén függő pecsétet. In: *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére.* Szerk. Neumann Tibor és Rác György. Budapest – Piliscsaba, 2009. 156., 178.

¹²⁷ L. fenn a 124. jegyzetet.

¹²⁸ DF 213 739., regesztája: Bártfa 163. (1041. sz.).

¹²⁹ *Stephanus Katona*: *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae ex fide domesticorum et externorum scriptorum concinnata.* Tomulus VII. ordine XIV., ab anno Christi MCCCCLVIII ad annum usque MCCCCLXIV. Colotzae, 1792. 544.

¹³⁰ A bosnyák király Horvátországgal kapcsolatos terveire l. alább.

¹³¹ Erre l. *Kubinyi András*: *Die Frage des bosnischen Königtums von Nikolaus Újlaky.* *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* IV. (1958) 373–384.

¹³² Neumann Tibor kollégám felvetette azt a tulajdonképpen kézenfekvőbb hipotézist, hogy Frigyes már ekkor feltételül szabta volna, hogy Mátyás törvényes utód nélküli halála esetén ő vagy utódai örököljék a magyar trónt, és ugyanúgy hitleveleket követelt volna a rendektől, mint Mátyás halála után. Ez valóban megmagyarázná a városi pecsét helyszínre rendelését, két dolog mégis ellene szól. Az egyik, hogy a császár ismert feltételei között nem szerepel ilyen értelmű követelés. A másik, hogy, amennyire tudni lehet, 1463-ban, a Szentkorona visszaadása alkalmával sem került sor hitlevelek kiadására, amikor pedig a Habsburgok öröklése egyértelműen bekerült a megállapodás feltételei közé. A dolgot ennek ellenére sem lehet kizárni. Érdemes megjegyezni ugyanakkor, hogy 1490-ben, Corvin János tervezett bosnyák királysága kapcsán, a bosnyák király koronázását egyértelműen a magyar király illetékességi körébe utalták: a herceget ugyanazon a helyen kell bos-

bosnyák király Szegedről lóhalálában sietett Jajcába, hogy a magyar király utasításának megfelelően a lehető leghamarabb Szendrőbe küldje a fiát.¹³³ Mátyás, talán garanciaképpen, macsói bánnak nevezte ki a bosnyák trónörökösét.¹³⁴ Az utóbbi azonban a portyázó oszmán csapatok miatt kerülőutakra kényszerült, és mire megérkezett Szendrőbe, a tervezett alku gyakorlatilag tárgytalanná vált. Kérdés, hogy miért?

III. Frigyes magyar királlyá választása

Mátyás táborán már a szegedi gyűlés előtt repedések keletkeztek. Temesváron szakított a királlyal Kanizsai László. Kanizsai egyfelől Garai nádor unokaöccse volt, másfelől viszont 1457-ben a Hunyadi fiúkkal együtt került V. László fogságába.¹³⁵ 1458 folyamán következetesen lovászmesternek címezte magát, de hogy milyen kinevezés alapján, nem tudjuk;¹³⁶ minden bizonnyal Rozgonyi Sebestyénnel együtt lépett hivatalba még február 9. előtt. Ilyen módon őt is Szilágyi kormányzó „kinevezettjének” kell tekintenünk,¹³⁷ jóllehet Mátyás őt, Rozgonyival ellentétben, nem címezte lovászmesternek.¹³⁸ Éppen novemberben aztán, a király temesvári tartózkodása idején, Rozgonyi Osvát tűnik fel a lovászmesteri tisztségben, a vajdává kinevezett Sebestyén utódjaként.¹³⁹ Ő is a Rozgonyiak csicsvai ágához tartozó fivérei, Rénold és János, változatos pályát futottak be 1440 óta,¹⁴⁰ de 1457 márciusában egyértelműen szembekeverültek a Hunyadi házzal. Osvát egyenesen fegyveres konfliktusba került Szilágyival,¹⁴¹ míg Rénold, de valószínűleg a fivérei is, csatlakoztak a július 26-i ligához. Mi több, a fivéreket súlyos, sok évre visszanyúló személyes ellentét is szembeállította a Kanizsaiakkal.¹⁴² Ezek után valószínű, hogy Kanizsai Lászlót nem töltötte el örömmel Osvát lovászmesteri kinevezése, még ha nem is tudjuk, hogy helyette, vagy mellette nyerte el a hivatalt.¹⁴³

nyák királlyá választani és kinevezni, ahol a leendő magyar királyt, majd „post illius futuri regis coronacionem tertio aut quarto die immediate sequenti infallibiliter et ipse honorifice ac solemniter per eundem futurum regem, ut moris est, coronari debet.” Jajca (bánság, vár és város) története 1450–1527. Írta: Thallóczy Lajos. Az oklevéltárat szerk. Horváth Sándor. Bp. 1915. 68–69.

¹³³ Urkundliche Beiträge 171.

¹³⁴ Tamás fia István macsói báni kinevezésére l. *Pálosfalvi Tamás*: Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon. Századok 135. (2001) 450., 128. j.

¹³⁵ *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 50.

¹³⁶ Sopron IV. 277., 293. Az V. László uralkodásának végén szolgálatban lévő lovászmesterek Gersei Pető Miklós és Szomszédvári Henning voltak (*Engel P.*: Archontológia i. m. I. 43.).

¹³⁷ *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 43.

¹³⁸ DL 15 247.

¹³⁹ DL 15 296.

¹⁴⁰ Tevékenységükre az 1440-es években l. *Pálosfalvi Tamás*: A Rozgonyiak és a polgárháború (1440–1444). Századok 137. (2003) 897–928.

¹⁴¹ *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 23.

¹⁴² *Nógrády Árpád*: Csepreg ostroma és Sárvár bevétele 1454-ben. Vasi Szemle LXIV. (2010) 685–697.

¹⁴³ Feltehető egyébként, hogy Rozgonyi Sebestyén karrierjére is féltékeny volt, elvégre joggal számíthatott hasonló nagyságrendű jutalmazásra. Nyilván nem véletlen, hogy kibékülésük után éppen Rozgonyi mellé helyezte Mátyás a vajdaságba.

Kanizsai Lászlónak még egy oka lehetett neheztelni Mátyásra. 1445 óta Frigyes a család több uradalmát is elfoglalva tartotta, jelesül Kismartont és Szarvsköt.¹⁴⁴ Mint láttuk, Frigyes utolsó ismert ajánlata mindkettő megtartásához ragaszkodott, és erős a gyanú, hogy ez Vitéz tárgyalásai után sem változott. Márpedig Mátyás még májusban megígérte Kanizsai Lászlónak, hogy a Szentkorona ügyében folytatandó tárgyalások folyamán tekintettel lesz a császár kezén lévő birtokaira.¹⁴⁵ Nos, úgy tűnik, hogy a gyors megállapodás reménye felülírta a király ígéretét, és kiváltotta Kanizsai távozását.

Kanizsai szakítása a királlyal nyilván érzékenyen érintette Mátyást, de ennél felmérhetetlenül nagyobb veszélyt jelentett egy másik báró, Vitovec János szlavón bán elpártolása. Ő Szegeden hagyta ott Mátyás táborát, tehát december második felében, vagy január elején.¹⁴⁶ A Cillei grófok egykori zsoldoskapitányát ezidáig jól érezhető tapintattal kezelte Mátyás kormányzata,¹⁴⁷ és nem világos, ez miért változott most meg. Amíg ugyanis Kanizsai László esetében elég világosak a szakítás indítékai, Vitovec esetében távolról sem azok. A két eset közötti legáltalább egyhavi eltérés arra utal, hogy míg Kanizsai távozása a Vitéz vezette követtség érkezésével függött össze, addig Vitovec minden bizonnyal már a bosnyák király megjelenésével állt kapcsolatban. Arról már volt szó, hogy valamikor december végén, vagy január elején, Mátyás az egyik macsói bánná a bosnyák trónörököszt nevezte ki, Dombai Miklós és Szokoli (Szakolyi) Péter mellett. Ezzel valószínűleg egyidőben Újlaki Miklóst a szlavón bánságról is elmozdították, és helyére a Hunyadiakkal rokon Székely Tamás vránai perjel került, a tovább fungáló Vitovec Jánossal párban.¹⁴⁸ A döntés érthetetlennek tűnik, tekintettel arra, hogy a perjel és a bán korábban már összekülönbözött egymással.¹⁴⁹ Ráadásul, míg korábban Újlaki Miklós, bár viselte a báni címet, meg sem jelent a tartományban, Székely Tamás a perjelség váraival és óriási birtokaival egyértelmű fenyegetésnek tűnhetett Vitovec számára.

Ugyancsak fenyegetést láthatott Vitovec a horvát helyzet rendezésében. Horvátországról 1458 áprilisában hallunk utoljára, amikor Mátyás éppen Vitovec és Székely Tamás perjelt küldte „ad partes Croatie”.¹⁵⁰ Ezután azonban nincs nyoma, hogy a magyar kormányzat bármit is tett volna a horvát bánság üresedésének rendezése érdekében; az biztos, hogy júniusban még nem született döntés a bán(ok) személyéről.¹⁵¹ Vitovecet, aki nyilvánvalóan a Cillei grófok politikai örökösének tekintette magát, aligha lehetett megkerülni, és talán ez is

¹⁴⁴ Engel P.: Archontológia i. m. I. 342., 422.

¹⁴⁵ DL 15 247. Amint arról feljebb szó esett, 1458 májusában Mátyás Kanizsai László a nyugati határszélre küldte négyszáz lovassal, hogy bizonytalanságban tartsa a császárt, nyilván addig, amíg Vitovec János megpróbálkozik a Szentkorona visszaszerzésével. Kanizsai azonban engedély nélkül magánháborút kezdett a császár ellen, ami az udvarban elégedetlenséget keltett, de komolyabb következménnyel Kanizsai szempontjából nem járt. MDE I. 29.

¹⁴⁶ Pálosfalvi T.: Vitovec i. m. 450. Horváth R.: Itinerárium i. m. 64.

¹⁴⁷ Pálosfalvi T.: Vitovec i. m. 447–449.

¹⁴⁸ L. feljebb a 134. jegyzetet.

¹⁴⁹ MDE I. 27. A kettejük közötti „particular discordia” oka az volt, hogy mindkettő nagyobb-nak (magior) tekintette magát a másiknál.

¹⁵⁰ MDE I. 26.

¹⁵¹ „Del banado de Crovatia non si sa ancora, a chi è determinato” – Frangepán II. 25.

indokolta a kivárást. Tudjuk viszont, hogy a bosnyák király időközben puhatólózott Velencében bizonyos horvát területek átadása ügyében.¹⁵² Bár az új horvát bánok, Szobi Péter és Spirančić Pál, csak 1459 februárjában tűnnek fel,¹⁵³ Spirančić már Szegeden Mátyás udvarához tartozott,¹⁵⁴ így elképzelhető, hogy kinevezésük is ekkor történt. Szobi Hunyadi János egykori budai várnagyának volt a fia,¹⁵⁵ míg társát ugyancsak a Hunyadi fiúkkal együtt fogatta le V. László,¹⁵⁶ hűségükhöz tehát nem férhetett kétség. Az ő kinevezésüket, akárcsak Székely Tamásét, akár úgy is értelmezhetette Vitovec, hogy vége az addig követett békülékeny politikának, és megkezdődik a „kétes múltú” bárók lecserélése kipróbált Hunyadi familiárisokra. Újlaki elmozdítása fényében e vélekedés nem is volt alaptalan. Másrészt, a bosnyák tapogatózások ismeretében nem tartom kizártnak, hogy a Tamás István királlyal tervezett alku része lehetett bizonyos horvát várak átengedése is; a név szerint említett Osztrovica például valamikor a báni honorhoz tartozott, majd Cillei Ulrik kezére került, és ezidőtájt éppen Vitovec familiárisa, Andreas Kreyger kezén volt.¹⁵⁷ Meglehet, a Cillei-örökség más vitatott elemei is szóba kerültek, és ez, párosulva a szegedi intézkedésekkel, elegendő lehetett arra, hogy Vitovecet rábírja a szakításra.

A Szegedről távozott bárók, csatlakozva azon társaikhoz, akik meg sem jelentek Mátyás táborában, ezután szépen elmentek Frigyes császárhoz, és magyar királlyá választották őt. Így tudjuk ezt voltaképpen ma is, de a dolog ennél lényegesen bonyolultabbnak tűnik. Frigyes saját későbbi állítása szerint a magyar urak nem az ő megkeresésére, hanem a tudta nélkül¹⁵⁸ választották királlyukká, és állítása, bár lett volna oka hazudni, igaznak tűnik.¹⁵⁹ A lázadó követsége, amelyről ők maguk is megemlékeznek február 17-i oklevelükben,¹⁶⁰ megbízható kortárs információ szerint Grazban érte el a császárt, ahol a Szentkoronát őrizték. Tekintve, hogy február 13-án Frigyes már ismét Bécsújhelyen volt, az ugyancsak korabeli forrásból származó február 6-i dátum helytállónak tűnik.¹⁶¹ Frigyes grazi tartózkodásával vág egybe az alább még hosszabban elemzendő levél minden bizonnyal január végére, február elejére vonatkozó tudósítása, amely szerint Carvajal legátus, Szécsi érsek, Vitéz püspök és Rozgonyi János vajda készen áll, hogy Frigyeshez menjen a koronáért, mert a császár hajlandó azt kiadni.¹⁶² Az első jele annak, hogy valami megváltozott, a milánói

¹⁵² MDE I. 33–35.

¹⁵³ DL 39 294., kiadása Kaprinai II. 245–246.

¹⁵⁴ DL 38 536.

¹⁵⁵ Engel Pál: Magyar Középkori Adattár. Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Szobi.

¹⁵⁶ Kubinyi A.: Mátyás i. m. 22.

¹⁵⁷ Pálosfalvi T.: Vitovec i. m. 448. és 110. j.

¹⁵⁸ „nobis minime instantibus sed prorsus ignorantibus et insciis” – Teleki J.: Hunyadiak kora i. m. X. 622.

¹⁵⁹ Korábban, amikor még reális esély mutatkozott Mátyás megbuktatására, Frigyes még úgy érvelt, hogy őt voltaképpen „maior utputa et sanior pars ipsius regni Hungarie” választotta meg, és „humili prece et instantu rogatu sepe sepius” kérelték a választás elfogadására. DF 240 437.

¹⁶⁰ „per nostrum solempnem ambasiatorem”

¹⁶¹ Haller, B.: Kaiser Friedrich i. m. 124.; Teleki J.: Hunyadiak kora i. m. III. 129., 1. j.

¹⁶² Bennük kell látnunk azt a bizottságot, amelyet még Szegeden jelöltek ki a Szentkorona átvételére.

követ január 27-i grazi jelentése, miszerint a cseh királynak és a magyar királynak nézeteltérése van a császárral, aki Bécsbe megy, hogy tárgyaljon velük.¹⁶³ De hogy jön ide Podjebrád, kérdezhetnénk? Nos, Podjebrádot Frigyes ugyanakkor ismerte el cseh királynak és választófejedelemnek, amikor Mátyás követével megegyezett a Szentkorona kiadása ügyében. A két dolog szorosan összefüggött, hiszen mindkettő azt jelentette, hogy Frigyes lemondott V. László Luxemburg-örökségéről.¹⁶⁴ Ebből viszont következik, hogy valamelyik pontban a császár megváltoztatta álláspontját, amivel kivívta *mindkét* szomszédos uralkodó neheztelését. Adódik a feltételezés, hogy ekkorra Frigyes már értesült a szegedi eseményekről, és legalábbis szeretne volna megvárni, miként alakul a magyarországi helyzet, mielőtt kiadja kezéből az adu ászot.

Mátyás és udvara akkortájt indult el Szegedről Buda felé, amikor a császár is híret vehette Vitovec és a magyar király szakításának. Elég valószínű, hogy ekkor már tudtak Mátyás környezetében az elégedetlenség szervezkedéséről, vagy legalábbis készültek valami ilyesmire, hiszen eredetileg a királynak az volt a szándéka, hogy megvárja a bosnyák trónörökös érkezését. Azoknak a báróknak és tekintélyes nemeseknek a többsége, akik február 10-én ismét hűséget esküdtek Mátyásnak, a királlyal együtt érkezett Szegedről Budára; némelyekről ez biztosan tudható,¹⁶⁵ mások esetében a mozgósítás már említett nagysága valószínűsíti. A távollévőket, például Pálóci László országbíró, aki a délvidéki hadmozdulatok idején a Felső Részeken volt elfoglalva,¹⁶⁶ vagy már Szegedről, vagy útközben értesítették. Az nem világos, hogy a megismételt hűség-egyes gondolata mikor merült fel, de az figyelemre méltó, hogy Mátyás gyakorlatilag egyfajta ligára lépett a pártján maradó főurakkal: cserébe azok hűségéért, ő is esküvel ígérte, hogy megvédelmezi őket jogaikban, az ország jogaiban szokásaiban csak az ő tanácsukkal és hozzájárulásukkal eszközöl változtatásokat, és a híveitől elfoglalt erősségeket akár pénzzel, akár erővel visszaszerzi. Az oklevél fogalmazása sejteti, hogy Mátyás újabb elpártolásoktól tartott, kényes helyzetét tekintve alapos okkal.¹⁶⁷

Hogy eközben, illetve ezután mi történt a lázadók táborában, arra egyetlen forrásunk a már idézett levél, amely február 22-én kelt Kassán.¹⁶⁸ Bár a for-

¹⁶³ Haller, B.: Kaiser Friedrich i. m. 126.

¹⁶⁴ Uo. 121. Ebből a szempontból figyelemre méltó, hogy az alább tárgyalandó választási oklevélben a lázadó bárók egyik indoka Frigyes választására éppen az volt, hogy rokona V. Lászlónak. A „Luxemburg-örökség” kifejezést Haller használja, de ez annyiban félrevezető, hogy a cseh és a magyar korona országait V. László ténylegesen az apjától, Habsburg Alberttől örökölte.

¹⁶⁵ Ilyen pl. Várdai István kalocsai érsek (Zichy X. 5–6., hibás dátumfeloldással), Ország Mihály nádor (DL 38 322., DF 287 757.), Rozgonyi Osvát és János (DL 15 298., DF 269 244.), Várdai Aladár (DL 88 333.), Lábatlani János és a fivérei (DF 272 129., DF 240 421.), Laki Tuz János (DL 101 749.), a Maróti fivérek (DL 15 309.), Perényi István (DF 222 740.) és Spirancic Pál (DL 38 536.). Turóci Benedek és Szomszédvári Henning minden bizonnyal azért hiányzik a február 10-i eskütevők közül, mert ők a Száváig kísérték a bosnyák királyt, és nyilván nem értek vissza. Ugyan-eből a levélből tudjuk azt is, hogy Várdai István és Rozgonyi János Diakóig mentek a bosnyák uralkodóval. L. fenn a 133. jegyzetet.

¹⁶⁶ DL 88 334.; Zichy X. 48.

¹⁶⁷ L. fenn a 153. jegyzetet.

¹⁶⁸ DF 213 775., kiadva teljes szöveggel: Bártfa 169–170. (1079. sz.)

rás régóta a kutatás rendelkezésére áll, tudtommal idáig egyetlen próbálkozás történt arra, hogy bevonják az események értelmezésébe.¹⁶⁹ A levél írója, bizonyos Aranyasch János, arról informálta a bártfaiakat, hogy Újlaki Miklós és Kanizsai László fegyverkezni kezdtek, a hírek szerint a király ellen, mire Mátyás Rozgonyi Osvátot küldte sok pénzzel zsoldosokat toborozni, hogy ellen tudjanak állni a két lázadó bárónak. Időközben azonban Újlaki és Kanizsai összezsaptak egymással, mindketten súlyos veszteségeket szenvedtek, és a királyhoz fordultak kegyelemért. Mátyás erre visszahívta Rozgonyit a pénzzel, akit levele Forrón talált február 18-án este, és aki erre vissza is tért Budára. A levélben ezek után szó esik arról is, milyen intézkedésekről döntöttek Budán a Felső Részek védelme érdekében, melyik városban hány lovast és gyalogost fognak elszállásolni, valamint, hogy a kijelölt követek készen állnak arra, hogy útra keljenek a Szentkoronáért.

Tekintettel arra, hogy a levél tulajdonképpen a többször emlegetett Rozgonyi Osvát, és a közölt hírek igen alaposaknak tűnnek, valószínű, hogy azok forrása éppen a lovászmester volt. Rozgonyi azok között volt, akik február 10-én esküt tettek Mátyásnak, indulására tehát csak ezután kerülhetett sor. Az aligha kétséges, hogy a Szegedről sietve távozó Mátyás seregének nagy részét a Délvidéken hagyta, és onnan nem is akart csapatokat elvonni, katonáért tehát csak az északkeleti országrészbe küldhetett. Ez magyarázza, miért az Abaúj megyei Forrón találta újabb parancsával Rozgonyit, és azt is, hogyan értesülhettek Kassán ilyen hamar az eseményekről. Nem a „korabeli hírközlés csúcsteljesítményéről” volt tehát szó,¹⁷⁰ hanem arról, hogy a kassaiak első kézből kapták a híreket, még azelőtt, hogy Rozgonyi visszaindult volna Budára. Az ugyanis teljesen elképzelhetetlen, hogy ha Rozgonyi Forróról előbb visszatér Budára, majd onnan tájékoztatja a kassaiakat, február 22-én bármit is tudtak volna a történetekről. Ennek viszont jelentősége van, hiszen a lovászmester csak arról tudhatott, ami február 18., vagyis a királyi parancs (és a nyilvánvaló szóbeli tájékoztatás) megérkezése előtt történt. De helyesbítsünk is mindjárt 17-én reggelre, hiszen a hírvivőnek is kellett legalább két nap az út megtételére.

E hírek értelmezése ugyanakkor távolról sem könnyű. A levélíró világosan arról beszél, hogy Újlaki és Kanizsai súlyos fegyveres konfliktusba keveredett egymással.¹⁷¹ A konfliktus mindenképpen február 10. után, vagy kevéssel előtte történt, hiszen Rozgonyit éppen emiatt rendelték vissza, következképpen útnak sem indítják, ha már akkor tudnak róla. A már említett magyarázat szerint birtokvita, illetve az erdélyi vajdaság kapcsán kerekedett „kakaskodás” állt volna az összetűzés hátterében, de egyik magyarázat sem állja meg a helyét.¹⁷² A két család közötti komolyabb birtokvitáról egyáltalán nem tudunk, az meg,

¹⁶⁹ *Czövek Zoltán*: Három középkor végi számadás a Nádasdy levéltárból. Fons XIV. [2007] 1. 126–128.

¹⁷⁰ Uo. 126. és 38. j.

¹⁷¹ „den egenanten Miklosch wayda und Lasla von Kaniza zu widersteen, dy sich mittenander harte geslagen und von baiden tailen grossen schaden haben empfangen”

¹⁷² *Czövek Z.*: Számadások i. m. 127.

hogy éppen királyválasztásra készülven összevesszenek a még meg sem választott uralkodó által majdan adományozandó címről, és emiatt ütközetet vívjanak, legálábbis életszerűtlen. Az meg végképp elképzelhetetlen, hogy ezek után, mint-ha mi sem történt volna, elindulnak királyt választani. Történnie kellett tehát valaminek, ami indokolta a fegyveres összecsapást.

Ezen a ponton kell kitérnünk a levél eddig nem említett, de kulcsfontosságú információjára. Arról van szó ugyanis, hogy Garai László volt nádor *meghalt*, és halála előtt családját és birtokait Mátyás király oltalmába ajánlotta.¹⁷³ Mármost világos, ha feltesszük is, hogy a Rozgonyi után menesztett hírnök tényleg 17-én reggel indult útnak, Garai mindenképpen előtte halt meg, mégpedig több nappal előtte, következésképpen 17-én nem pecsételhette meg a Frigyes megválasztásáról Németújváron kiállított oklevelet. Másrészt viszont a volt nádor pecsétje a mai napig ott függ az oklevélen. A probléma megoldására két lehetőség adódik: az egyik, hogy Garai pecsétjét már a halála *után* függesztették az oklevélre; a másik, hogy a pecsételés nem február 17-én, hanem *előtte* történt.¹⁷⁴ Bármelyik megoldást fogadjuk is el, az eddigi értelmezés radikális felülvizsgálatra szorul.

Érdemes most egy pillantást vetni magára a királyválasztó oklevélre.¹⁷⁵ Az oklevél kiállítóinak névsora első pillantásra rendben lévőnek látszik: élén áll a nádor, őt követik a bárók, vagy kis jóindulattal annak tekinthető személyek: Szécsi János, a négy Szentgyörgyi gróf, Bánfi Pál, Kanizsai László és Miklós, Berthold Ellerbach, Vitovec János, Gersei Pető Miklós és György, Andreas Baumkircher,¹⁷⁶ a bárónak már nem tekinthető osztrák Ulrich von Grafeneck, majd egy csoport tekintélyes magyar nemes. A névsor végén, mintegy utólag oda-biggyesztve, áll Újlaki Miklós erdélyi vajda, szlavón és macsó bíró. Nos, annyit talán nem túl nagy merészség megállapítani, hogy Újlakinak egy ilyen listán nem Ostfi Ferenc és Szerdahelyi Dancs Pál mögött van a helye. A másik furcsaság, hogy hárman, az erdélyi püspök, Frangepán Márton gróf, valamint Köpöcsényi Kapler János csak utólag, az oklevél margóján erősítették meg a választást, és így nyilván utólag is pecsételték meg azt. Ők tehát később, február 17. után érkeztek, ami a püspök és Frangepán esetében érthető is. A harmadik meglepő dolog éppen a már említett nemesi csoport feltűnése az oklevélben. Ötük közül háromnak: Szentgróti Jánosnak, Pölöskei Mikcsnek és Asszonyfalvi Ostfi Ferencnek Újvár közelében volt a névadó vára,¹⁷⁷ míg Szerecsen Péter-

¹⁷³ „der alte gross graf her Lasla von Gara etc. mit dem tode verschaiden ist [...] Item auch hat der egemelte etwenn herr Lasla von Gara etc. an seyner tode seyner sun und alle ander seyner kinder mitsamt iren erbtail unsern herren gnaden in seyner künigliche hende und beschirmung beschaiden und empfohlen.”

¹⁷⁴ Arra nézve, hogy a döntéshozatal, az oklevélkiállítás és megpecsételés időpontja nem feltétlenül esik egybe, analógiát kínálnak az 1492 márciusában kibocsátott hitlevelek. Elemzésüket l. Neumann Tibor: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492) (Második közlemény). Századok 145. (2011) 315 köv., főleg 319–320.

¹⁷⁵ Kaprinai II. 249–252.

¹⁷⁶ Ő 1458. augusztus 4-én még Mátyásnak ajánlotta fel szolgálatait, de nem tudjuk, felajánlkozásának lett-e folytatása (DL 103 653.). Pozsonyi ispánként magyar bárónak számított.

¹⁷⁷ Engel P.: Archontológia i. m. I. 425. (Szentgrót), 396. (Pölöske), 341. (Kígyókő).

ről biztosan tudható, Dancs Pálról pedig sejthető, hogy ekkor Újlaki familiájához tartozott.¹⁷⁸ Tekintve, hogy Szentgróti Jánosnak és Ostfi Ferencnek is Szécsi lány volt az édesanyja,¹⁷⁹ sógorságban álltak tehát az oklevélben második helyen álló Szécsi Jánossal, az embernek az a benyomása, hogy itt egy családi-szomszédsági alapon összetoborzott csoportról van szó, amelyhez Újlaki hozzásapta még két familiárisát, nyilván azért, hogy nagyobbnak tűnjön a választók társadalmi súlya. Az oklevél anomáliái mindenképpen egyfajta hevenyészettségre utalnak tehát, mind a résztvevőket, mind a fogalmazást illetően.

Jelentős mértékben megkönnyítené a dolgunkat, ha tudnánk, merre jártak február 17. előtt, illetve után a Frigyes magyar királyválasztó urak, de a források ennek gátat szabnak. Annyit tudunk csupán, hogy Szentgyörgyi János gróf február 9-én még Nagyszombatban volt,¹⁸⁰ Vitovec János pedig február 15-én Grebenben.¹⁸¹ Mindketten odaérhettek 17-re Németújvárra, bár Vitovecnek igen kellett sietnie. A többiekéről semmi információval nem rendelkezünk, így jobb híján el kell fogadnunk, hogy 17-én valóban megjelentek Újlaki Vas megyei várában. Ezen a napon viszont Garai már biztosan halott volt. Halála előtt pedig, ismételjük meg még egyszer, családját és birtokait is *Mátyás király* őrizetére bízta. Igen furcsa rendelkezés egy olyan embertől, aki éppen a családja megőrzésével megbízott uralkodó ellenfelének megválasztására készül. A problémának eszerint csak egyetlen megoldása képzelhető el: a halála közeledtét érző Garai László visszatáncolt a szövetségtől, és nem járult hozzá Frigyes megválasztásához.

Garai halálával a készülő királyválasztó aktus legfontosabb legitimáló tényezője tűnt el. Amíg ő élt, élhetett az a fikció is, hogy a meg sem koronázott, tehát törvénytelenül uralkodó Mátyásnak nem volt joga leváltani, következésképp, törvényes király hiányában, nádorként joggal képviseli a magyar politikai nemzetet. Halálával a többi szervezkedő nem hivatkozhatott volna másra, mint a saját sértettségére és önös érdekeire, ami legitimációs alapnak igencsak sovány volt. Ezért dönthettek úgy, hogy a nádor pecsétjét mégis ráfüggesztik az oklevélre, bízva abban, hogy a titok nem tudódik ki idejekorán. Törekvésük tulajdonképpen nem is bizonyult sikertelennek, ha meggondoljuk, hogy Garai halálát a mai napig február 17. *utánra* szokás tenni.¹⁸² Az, hogy mi mégis tudjuk az igazságot, a jelek szerint éppen Kanizsai Lászlónak köszönhető.

¹⁷⁸ *Kubinyi András*: A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában. (Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához). In: Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv. Szerk. Kanyar József. Kaposvár, 1973. 29., 30. Később Szentgróti is Újlaki familiárisa: uo. 25.

¹⁷⁹ *Engel P.*: Genealógia i. m. Osli nem 3. tábla: Ostfi (asszonyfalvi); Türje nem Szentgróti.

¹⁸⁰ DL 44 907.

¹⁸¹ DF 275 032.

¹⁸² „néhány nappal a választás után” – *Kubinyi*: Mátyás i. m. 50.; „Néhány héttel III. Frigyes megválasztása után” – *Lupescu, R.*: i. m. (l. fenn a 12. jegyzetet) 194. Az igazsághoz legközelebb járó Czövek is ragaszkodik ahhoz, hogy Garai a választás után halt meg, „február 17-én vagy 18-án a nap első felében” (Számadások i. m. 126. 38. j.), ezért kénytelen olyan hírközlési bravúrt feltételezni, amelyet egyébként, mint láttuk, maga a hivatkozott forrás sem támaszt alá.

Feljebb azt állítottam, hogy kellett történnie valaminek, ami indokolta az Újlaki és Kanizsai közötti fegyveres konfliktust. Most már tudjuk mi volt az a valami: Garai László halála. Kanizsainak, mint láttuk, egyébként sem volt különösebb oka arra, hogy a császár mellé álljon, hiszen — éppen Garai Lászlóval együtt — a legfőbb kárvallottja volt Frigyes magyarországi hódításainak.¹⁸³ Nagybátyja halálával minden bizonnyal értelmetlennek látta a további szervezkedést, de az is lehet, hogy nem akart asszisztálni a nyilvánvaló csaláshoz. Vagy véletlen volna, hogy az oklevél mai napig ép pecsétjei közül *egyetlen* egy hiányzik: Kanizsai Lászlóé?¹⁸⁴ Adódik tehát a következtetés, hogy Kanizsai László megtagadta az oklevél megpecsételését, és el akarta hagyni a lázadók táborát, mire Újlaki fegyverrel próbálta meg maradásra bírni.¹⁸⁵ Erre jó oka volt, hiszen tarthatott tőle, hogy Kanizsai révén lelepleződik a titok, amint hogy végül is ez történt. Valószínűnek tartom ugyanis, hogy a Rozgonyi Osvát által Kassára közvetített hírek egy részének éppen ő volt a forrása.¹⁸⁶ Végleges megbékélésére Mátyással ugyan csak április végén került sor, de együttműködésére a lázadókkal már korábban sincs adat, és a körmendi ütközetben sem vett részt. Eme rekonstrukciónak az sem mond ellent, hogy a fivére, Miklós viszont megpecsételte az oklevelet, hiszen az eset nem volt magában álló.¹⁸⁷

Törvénytörő volt, hogy magyar királlyá választásának sajnálatos körülményeiről előbb-utóbb Frigyesnek is értesülnie kellett, de hogy ez mikor történt, nem tudjuk. Március 6-án, immár a magyar királyi címmel is ékesítve magát, Bécsújhelyről értesítette leendő alattvalóit, hogy a választást elfogadta, és néhány napon belül megindul új országába. Döntését azzal indokolta, hogy amennyiben nem vetnek véget az országot marcangoló belviszályoknak, a pogány törökök hamarosan elpusztítják azt az egész keresztény világ nagy kárára. Különös logikával hivatkozott arra is, hogy egészen addig Magyarország javára őrize a Szentkoronát, valamint arra, hogy a néhai V. László király rokona lévén, a Magyar Királyságban is jogos örökösnek tekinti magát. Ezért a hűsvétot követő vasárnapra, április 1-re hívta magához levelének címzettjeit, hogy az ország problémáiról tanácskozzanak. Az kétségtelen, hogy koronázásra készült,

¹⁸³ Haller, B.: Kaiser Friedrich i. m. 126.

¹⁸⁴ *F(azekas) I(stván)*: Magyar országnagyok királlyá választják III. Frigyes császárt. In: Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. Kiállítási katalógus. Budapest, 2008. 199–200. Az oklevél fényképe nem található a DF-ben, így kénytelen voltam az itt közölt fényképpel beérni. Fazekas szerint a „nevekkel jelölt pergamenszalagokra függesztett, jó állapotú pecsétek közül csupán Kanizsai László erdélyi vajda pecsétje szakadt le az idők folyamán.”

¹⁸⁵ A levél egyetlen állítása, amely ennek ellentmondani látszik, az, hogy *mindketten*, vagyis Újlaki és Kanizsai is kegyelmet kért Mátyástól („haben alle byde von unsers herren gnaden [...] gnade begert”). Nem zárnám ki, hogy Garai halála Újlakit is elbizonytalanította egy pillanatra, esetleg a Kanizsaival vívott összecsapás hatására gondolt meghódításra, de az is elképzelhető, hogy az információ volt téves.

¹⁸⁶ Ez egyben megmagyarázza azt is, miért nem tudtak még az udvarban a királyválasztásról, amikor Rozgonyi után küldtek.

¹⁸⁷ Az oklevelet ugyancsak megpecsételő Szécsi János testvére, Szécsi Dénes esztergomi érsek a Budán Mátyásnak hűségesküt tevők között van, ahogy ott van a Gersei Pető fivéreknak unokatestvére, a másik György, vagy éppen a Kanizsai testvérek másodunokatestvére, Imre is.

még ha a levél fogalmazása némiképp homályos is: előbb azt állítja jövetele céljának, hogy „a korábbi királyok példájára fölvegye a királyság szent koronáját” (*pro suscipienda ipsa sacra corona regni more aliorum regum*), majd arra kéri híveit, hogy oda jöjjenek hozzá április 1-jén, ahol „akkor ünnepélyes koronázásunk végrehajtására a nevezett királyságban leszünk” (*ubi tunc in dicto regno pro prosecutione solemni huiusmodi coronacionis nostre constituemur*).¹⁸⁸ Frigyes nyilván tisztában volt vele, hogy érvényes koronázáshoz neki is Fehérvár-ra kell menni, és kerítenie kell egy esztergomi érseket is, de momentán mindkét feltétel nehezen teljesíthetőnek látszott; talán ezért a homályos fogalmazás.

A császár előtt tornyosuló nehézségek ellenére Mátyás nem vehette félvállról a kihívást. A királyválasztó liga fegyveres ereje önmagában sem volt lebecsülendő, különösen azután, hogy Frigyes külön szerződésben is biztosította Vitovec bán szolgálatait.¹⁸⁹ Mátyás még ez előtt, március 1-jén általános hadfelkelést rendelt Rákos mezejére, ugyanarra a napra, április 1-re, amelyre Frigyes is mozgósított.¹⁹⁰ Egyszersmind a császár érvelését cáfolva, a saját egyhangú választását és a neki tett hűségesküt hangsúlyozva, igyekezett megakadályozni saját táborának további bomlását.¹⁹¹ De azok a csapatok, amelyek április 7-én Körment mellett megütköztek Frigyes magyar és osztrák támogatóinak seregével, biztosan nem a Rákosról érkeztek: Mátyás seregvezére, Szentmártoni Nagy Simon, az ütközetet követő hónapokban mint a „királyi csapatok főkapitánya a Felső Részekben” tűnik fel,¹⁹² mégpedig a neves zsoldosvezér, Nabuchodonozor (N)ankenreuther társaságában,¹⁹³ valószínű tehát, hogy ő is zsoldosokkal harcolt. Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy a Frigyes-pártiak tábora már az ütközet előtt erodálódni kezdett: ha helyes fenti érvelésünk, Kanizsai László már a választás előtt távozott, Gersei Pető Miklós pedig április 5-én, tehát a körmendi ütközet előtt meghódolt Mátyásnak.¹⁹⁴

A körmendi ütközet körülményeit véglegesen tisztázta Veszprémy László, cáfolva a két egymást követő összezapás sokáig élő legendáját,¹⁹⁵ ezért itt nincs szükség kitérni rájuk. Az ütközet után csaknem két héttel, április 19-én békült ki Mátyás Garai László özvegyével és gyermekeivel. Az oklevélben csak a néhai nádor Hunyadi László kivégzése körül játszott szerepéről esik szó, Frigyes királlyá választásáról nem.¹⁹⁶ Ebben talán nem túlzás már Kanizsai László hatását látni, akivel (és a fivérével, Miklóssal) öt nappal később egyezett ki Mátyás.¹⁹⁷ Minden bizonnyal ekkor nyílt alkalma Kanizsainak részletesen is be-

¹⁸⁸ DF 240 437.

¹⁸⁹ *Haller, B.*: Kaiser Friedrich i. m. 132–133.

¹⁹⁰ DL 88 335.

¹⁹¹ DF 240 438.

¹⁹² „magnifico Simoni magno de Zenthmarthon supremo capitaneo gencium nostrarum parcium superiorum” – DL 15 353.

¹⁹³ DF 242 653.

¹⁹⁴ DF 229 913.

¹⁹⁵ *Veszprémy László*: „Reddidit amissum fugiens Germanus honorem”. Az 1459-es körmendi ütközetek historiográfiájához. In: *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Szerk. Csukovits Enikő. Magyar Országos Levéltár, 1998. 319–325.

¹⁹⁶ DL 15 348.

¹⁹⁷ DL 15 352., DL 15 354., DL 15 355.

számolni a németújvári eseményekről, tisztázva a nádor szerepét. Ekkor térhetett Mátyás hűségére Ostfi Ferenc is, jóllehet először május 18-án szerepel a király híveként.¹⁹⁸ Alsólendvai Bánfi Pálról és Szécsi Jánosról ekkoriban semmit nem tudunk: János alighanem meghalt időközben,¹⁹⁹ míg Bánfi Pál augusztus elejére biztosan megtért Mátyás táborába.²⁰⁰ Újlaki Miklóssal tartott legtávolab az alkudozás, nyilván nem véletlenül. Garai halála után ő lett Frigyes legfontosabb magyar támogatója, és alighanem éppen további kitartását biztosítandó kérte fel őt a császár márciusban született fia, Miksa keresztapjának.²⁰¹ Újlaki végül júliusban egyezett ki Mátyással, komoly engedmények ellenében.²⁰²

Bár Frigyes a kőszegi összecsapás után is tett harcias nyilatkozatokat, egyre világosabbá vált, hogy személyes beavatkozására Magyarországon nem kell számítani. Ennek egyik oka egyértelműen magyar párthíveinek lassú elfogyása volt, a másik pedig II. Piusz pápa beavatkozása. Jóllehet Frigyes számított a keresztény egyház fejévé emelkedett egykori titkárának támogatására a magyar királyság ügyében is, Piusz egy pillanatig sem hagyott kétséget afelől, hogy az oszmánellenes harc elkötelezett híveként nem hagyja megkérdőjelezni Mátyás uralmának törvényességét. Álláspontjának képviselését a továbbra is Mátyás udvarában tartózkodó Carvajal bíborosra bízta, aki április végén tárgyalta a császárral Bécsújhelyen. Bár a legátus közbenjárása nem hozott eredményt, a tárgyalások újrakezdődtek.²⁰³ Egyértelmű volt azonban, hogy ha lesz is megegyezés, az biztosan nem az 1458. novemberi alapokon fog létrejönni.

Az 1458 novembere és 1459 februárja között lezajlott eseményeknek két nagyon fontos hosszútávú következménye volt Mátyás, illetve a Magyar Királyság szempontjából. Az egyik, hogy bár a „magyarajkú” lázadók 1459 nyarára mind visszatértek Mátyás hűségére, a Szentgyörgyi grófok, és főleg Vitovec János bán kitartása Frigyes oldalán elegendő volt ahhoz, hogy a magyar kormányzat kezét gúzsba kösse.²⁰⁴ Mátyás 1460 késő tavaszáig nem hagyta el Budát,²⁰⁵ és, ami a legfontosabb, semmit nem tudott tenni a szerb helyzet rendezésére. Ennek drámai következményei lettek, amelyek alapjaiban kérdőjelezték meg a magyar kormányzat addig követett politikáját. II. Mehmed szultán minden jel szerint tisztában volt Mátyás és a bosnyák trónörökös Szerbiát illető terveivel, és miután a boszniai oszmán csapatok hiába próbálták kézre keríteni Tamás fia Istvánt, személyesen szállt táborba.²⁰⁶ Istvánnak végül, magyar csa-

¹⁹⁸ DL 86 389.

¹⁹⁹ Utolsó említése éppen a február 17-i oklevél: *Engel P.*: Genealógia i. m. Balog nem 3. Szécsi, 2. tábla: felsőlendvai ág.

²⁰⁰ *Borsa Iván*: A Somogy Megyei Levéltár Mohács előtti oklevelei. In *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv 14.* (1983) Szerk. Kanyar József. Kaposvár 1983. 47/96. Ekkor, másokkal együtt, birtokot kér fel Mátyástól.

²⁰¹ *Haller, B.*: Kaiser Friedrich i. m. 134.

²⁰² DL 88 341–342., DL 100 688. Vö. *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 50.

²⁰³ *Haller, B.*: Kaiser Friedrich i. m. 138–140.

²⁰⁴ Vitovec János éppen az oszmán csapatok szerbiai felvonulása idején, 1459. április végén, május elején tör be csapataival a Dunántúlra, miután elfoglalta Verőcét: DF 213 806., regesztája: Bártfa 174. (1110. sz.)

²⁰⁵ *Horváth R.*: Itinerárium i. m. 65.

²⁰⁶ *Babinger, F.*: Mehmed der Eroberer i. m. 173–174.

patok támogatásával, 1459. március utolsó hetében sikerült bevonulnia Szendrőbe, ahol feleségül vette Lázár leányát, és formálisan átvette a despota magyarországi és szerbiai területeit, „amelyeket a törökök még nem foglaltak el”.²⁰⁷ Bármit is tervezett Mátyás 1459 januárjában a bosnyák trónörökösrel, az ennél biztosan nagyobb szabású volt, ráadásul a márciusi kényszermegoldás is csupán három hónapig élt. Június 20-án az oszmánok, a szultán személyes vezetése alatt, harc nélkül elfoglalták Szendrőt.²⁰⁸ Mátyás természetesen a bosnyákok árulásának tulajdonította a vár elvesztését, de valójában nehéz volna Istvánt azért hibáztatni, mert mindenféle magyar segítség nélkül nem áldozta fel magát a halálra ítélt Szerbia érdekében. De bárki volt is a felelős, Szendrő eleste azt jelentette, hogy az oszmánok másodszer, ezúttal véglegesen, megérkeztek a Magyar Királyság közvetlen szomszédságába.

A másik súlyos következmény a Szentkorona visszaadásának elnapolása volt. Láttuk, hogy 1458 novemberében nagyon közelinek tűnt a megállapodás, olyan közelinek, hogy Frigyes éppen ezért utazott Grazba, magyar oldalon pedig kijelölték a koronát átvevő delegációt. Ehhez képest néhány hónappal később a császár már arról értekezhetett Carvajal legátusnak, hogy Mátyást törvénytelenül, erőszakkal választották meg, és ezen az alapon bárki más is hatalmába kerítheti a Magyar Királyságot a kereszténység nagy sérelmére.²⁰⁹ Tudjuk persze, hogy Frigyesnek sem az ereje, sem az elszántsága nem volt elegendő arra, hogy megpróbálkozzon Mátyás tényleges kiszorításával. De mégiscsak volt már egy királyválasztó oklevele, ha hevenyészett is, talán csalással is bepiszkolt, de arra elég, hogy a megállapodást még évekig elhúzza, és abba végül belefoglalhassa azt a feltételt, amelyik 1458-ban, úgy tűnik, fel sem merült: a Habsburgok örökösödését Mátyás törvényes utód nélküli halála esetén.²¹⁰

Végezetül még egy kérdésre kell választ keresnünk: arra, hogy kit vagy kiket kell látnunk azon rendkívül nagy horderejű döntések mögött, amelyek végső soron előidézték az 1459. január-februári válságot? Mert, véleményem szerint, aligha arról volt szó, hogy Mátyás „valószínűleg megváltozott fogsága idején”,²¹¹ s mintegy készre formált autokrataként tért haza Budára, hogy ott azonnal maga vegye kezébe a dolgok irányítását. Mátyás későbbi hatalomgyakorlásának fényében persze kézenfekvő a feltételezés, mégsem életszerű.

Mint arra már utaltam, én a magam részéről Vitéz Jánost látom az események többségének hátterében, és úgy vélem, vélelmezett szerepe szépen beleillik pályafutása egészébe, illetve fordítva, korábbi pályafutásának ismerete valószínűsíti Mátyás uralkodásának első éveiben játszott szerepét. Vitéz *politikusi* életművét az utóbbi időben a korábnál sokkal negatívabban ítélik meg, szerintem nem teljesen indokoltan.²¹² Jelen tanulmány keretei között nincs hely a főpap-

²⁰⁷ „quod Turci nondum occupaverant” – MDE I. 49. Vö. *Jireček, C.*: Geschichte i. m. II. 214.

²⁰⁸ *Babinger, F.*: Mehmed der Eroberer i. m. 174.

²⁰⁹ MDE I. 51–52.

²¹⁰ *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 51.

²¹¹ Uo. 26. Mint láttuk, hasonlóan vélekedett már Fraknói Vilmos is, aki Podjebrád Kunigunda eljegyzésében az ifjú Mátyás önálló döntését látta.

²¹² *Szakály Ferenc*: Vitéz János, a politikus és államférfi. Pályavázlat – kérdőjelekkel. In: Vitéz János emlékkönyv. Esztergom Évlapjai 1990. Esztergom 1990. 9–38.; *Kubinyi András*: Vitéz János

politikus tevékenységének értékelésére, de annyi bátran leszögezhető, hogy az erős, partikuláris érdekektől mentes központi hatalom, valamint az oszmánellenes közép-európai összefogás végig gondolkodásának központi eleme maradt. Ezért játszott fontos szerepet már I. (III.) Ulászló meghívásában, ezért támogatta Hunyadi János kormányzót addig, amíg személyében egyesült a két eszme, és ezért fordult szembe vele, amint V. László, mint Zsigmond unokája és örököse, ismét felcsillantotta egy erős közép-európai monarchia reményét.

Tulajdon neveltjének, Hunyadi Mátyásnak trónra lépte a legjobb alkalmat kínálta arra, hogy az ifjú királyt és kormányzatát a saját képére formálja. Sajnos a formális kormányzati hivatal nem viselő Vitéz politikai tevékenységének alig vannak konkrét nyomai,²¹³ így az elvárhatónál nagyobb mértékben vagyunk feltételezésekre utalva. Vitéznek a Garai-Szilágyi féle szövetség megfűrásában játszott szerepét sejteti, hogy 1455-ben bizonyíthatóan szembeszállt azzal a törekvéssel, hogy az akkori uralkodó, V. László mozgásszabadságát egyfajta bárói paktummal korlátozzák.²¹⁴ A Podjebrád Kunigundával kötött házasság pedig, túl azon, hogy jól jött Jiskra semlegesítésére, még a közép-európai összefogás eszméjét is szolgálta. A királyi birtokok, és így a királyi hatalom integritásának védelme, akár más politikai megfontolások rovására, ami, mint láttuk, Szilágyi szerbiai terveinek, és végső soron magának Szilágyinak a bukásához vezetett, ugyancsak rokonítható azzal az eljárással, ahogy Vitéz 1453 után Hunyadi akarta rákényszeríteni a királyi birtokok és jövedelmek átadására.²¹⁵ Magának Szilágyinak a hatalomból való kifűrése ezen törekvés szükségszerű következményének tekinthető.

Hogy a korona visszaszerzése mint imperatívusz mögött is Vitéz állt, kelően bizonyítja, hogy az ezzel kapcsolatos tárgyalásokat, ha nem is kizárólagos jelleggel, de általában a váradi püspök vezette. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy Tamás István bosnyák király is vele állt kapcsolatban Szegedről való távozására, ami megint csak azt sejteti, hogy a bosnyák–szerb probléma megoldása is valamiképpen Vitéz személyéhez kapcsolódott. Ugyancsak kulcsszerepet játszott János püspök a zágrábi püspökség évtizedek óta húzódozó válságának tervezett rendezésében, és aligha véletlen, hogy a legveszedelmesebb ellenfél, Vitovec János bán visszacsalogatásával is Vitézt bízta meg Mátyás 1462-ben. Mindezek alapján én Vitéz szerepét nem korlátoznám a diplomácia területére;²¹⁶ inkább arról volt szó, hogy egyfajta szürke eminenciásként, az ifjú Mátyás

Janus Pannonius politikája Mátyás uralkodása idején. In: Humanista műveltség Pannóniában. Szerk. Bartók István és, Jankovits László, Kecskeméti Gábor. Pécs 2000. 7–26.

²¹³ Jellemző, hogy a tanulmány által tárgyalt időszakban mindössze egyszer, 1459 márciusában tűnik fel királyi oklevél referenseként: DF 282 624.

²¹⁴ 1455 júniusában Vitéz nem volt hajlandó megpecsételni, sem esküvel megerősíteni azt az oklevelet, amelyben a Hunyadi János vezette magyar bárók, az 1458 januárhoz hasonló helyzetben, V. László Magyarországra jövetelére készülve, oklevélben szögezték le, „qualiter in posterum se tenere velint pro introductione regis”; hozzájárulását kancellári hivatalára hivatkozva tagadta meg (ex quo est cancellarius regis), ami mindenképpen emelkedettebb hivatalfelfogás jele. DL 48 280.

²¹⁵ Erre l. *Mályusz E.*: a 30. jegyzetben id. mű 52–54.

²¹⁶ *Kubinyi A.*: Vitéz János i. m. 11.

kormányzati programjának kidolgozásáért és végrehajtásáért felelt. Azt sajnos lehetetlen bizonyítani, hogy a kormányzati tisztségekben történt változások mögött is őt kell keresnünk, de annyi a tévedés kockázata nélkül kimondható, hogy nemcsak Szilágyi, de Garai László és Újlaki Miklós elmozdítása is feltétlenül beleillik Vitéz feltételezett koncepciójába, akárcsak Vitovec bán „ellenőrzés alá helyezése”, egyébként éppen egy másik egyházi ember, Székely Tamás perjel révén.

Vitéz távolabbra tekintő, közép-európai léptékű programjával állt szemben, véleményem szerint, Szilágyi klasszikus „hunyadi” álláspontja: a legfontosabb probléma az oszmán fenyegetés, amely azonnali, minden más megfontolást megelőző beavatkozást igényel. Szilágyit szokás „nem különösebben éles eszű”, „hatalomra éhes katonának” tekinteni,²¹⁷ de talán helyesebben járunk el, ha egyszerűen sógorának politikai, és főleg katonai örökösét látjuk benne. Aligha volt véletlen, hogy első fogságából is akkor szökött meg, és kezdeti csapatokat gyűjteni, amikor az oszmánok éppen Szendrő elfoglalására vonultak, és nyilvánvaló volt, hogy a magyar kormányzat tétlen marad. Mások voltak eszerint a prioritásai, mások a szempontjai, s így szükségszerű volt összekötése is Vitézzel, és végső soron Mátyással. Az utóbbi végül egyértelműen a váradi püspök koncepcióját tette magáévá, igaz, megvalósítása során fokozatosan szembekerült egykori mentorával.

Mindez persze, egyelőre, bizonyításra váró hipotézis. Egy további dologra azonban még itt szükséges reflektálni. Feljebb azt írtam, hogy a szegedi megállapodás helyes értelmezése, és annak következményei segítenek magyarázatot nyújtani bizonyos rejtélyesnek tűnő fordulatokra. Egész pontosan arról a megállapodásról van szó, amelyben Szilágyi 1460. október 6-án, Siklóson megújította Garai László özvegyével és gyermekeivel azt a szövetséget, amelyet több mint két évvel korábban kötött a néhai nádorral (és Újlaki Miklóssal) Simon-tornyan.²¹⁸ A megállapodást pecsétjével megerősítette Vitéz János váradi és János választott pécsi püspök, amiből Kubinyi András azt a következtetést vonta le, hogy a két főpap, minden bizonnyal sértettségből, csatlakozott (az ismét Mátyás ellen szervezkedő) Szilágyihoz.²¹⁹ Magam úgy vélem, az ügy magyarázatát másban kell keresni. Ha, mint bizonyítani próbáltam, Szilágyi jóhiszeműen járt el Garaival 1458 januárjában, és a volt nádor tulajdonképpen nem vett részt a németújvári királyválasztásban, Mátyás nagybátyjának alapos oka volt arra, hogy valamiképpen kompenzálja Garai családját, és attól sem kellett tartania, hogy ezzel hűtlenség hírébe keveredik. Tegyük hozzá, az október 6-i megállapodás nem irányult senki ellen, egyetlen eleme a Szilágyi által nyújtandó védelem volt, így talán nem kell kételkednünk abban, hogy a volt kormányzót valóban az oklevélben említett *pietas* vezette. Elfogadva végül, hogy Vitéz valóban döntő szerepet játszott Szilágyi terveinek keresztvezésében, és így Garai bukásában

²¹⁷ Kubinyi A.: Mátyás i. m. 45., 49. Hasonlóan vélekedik Fraknói is: „(Szilágyi) higgadt óráiban sem bírta az éleslátás tulajdonságát” (Hunyadi Mátyás i. m. 92.)

²¹⁸ Teleki J.: Hunyadiak kora i. m. X. 640–641.

²¹⁹ „A két főpap [...] tehát nem egészen tiszta játékban vett részt.” – Kubinyi A.: Vitéz János i. m. 12.

is, talán nem is nagyon kellett őt győzködni, hogy unokaöccsével együtt kezessen Szilágyi ígéretének megtartásáért. Ez egyben arra is magyarázatot nyújtana, miért maradt ki a megállapodásból Újlaki Miklós.²²⁰ Meglehet, hogy Szilágyi nem volt egy dörzsölt politikus, de éppen ezért ne zárjuk ki annak lehetőségét, hogy az 1458 januárjában kétszer, üdvösségét kockáztatva letett, és akaratán kívül megszegett eskü mély nyomot hagyott benne, különösen azután, hogy értesült a nádor halálának pontos körülményeiről. A modern ember nehezen tudja már elképzelni, hogy politikus is tud a lelkiismeret szavának engedelmeskedni, és az ellenkezőjére, sajnos, olyan régebbi korokból is számos példát tudnánk hozni, amikor pedig az eskü, éppen transzcendentális jellegénél fogva, komoly társadalmi-politikai köteléknek számított. Alkalmasint azonban, talán, nemcsak a források tüzetes vizsgálata lehet kifizetődő, hanem az is, ha egy-egy probléma értelmezésénél abból indulunk ki, hogy az érintetteket nem a politikai számítás, hanem az erkölcsi tisztesség vezette. Kivételesen.²²¹

FROM SZEGED TO ÚJVÁR. THE POLITICAL HISTORY OF 1458-1459 RECONSIDERED

by Tamás Pálosfalvi
(Summary)

The study examines the history of the first two years of king Matthias' reign in the light of virtually the entire source material. Although the thorough analysis of the unpublished charter material has also yielded important results, it was the reexamination of some of the most frequently cited sources which has proved most fruitful. The major points that the study aimed to emphasise are as follow. The king's uncle, Michael Szilágyi was, contrary to the still dominant scholarly opinion, elected as governor not for five years but only until the return of the young king from Prague. The agreement made with George Podiebrad about the marriage of his daughter with Matthias was not the decision of the latter taken under duress, but, in all probability, a conscious diplomatic step decided on by John Vitéz. News of the marriage took as a surprise both Szilágyi and palatine Ladislas Garai, who had previously agreed on the marriage of the palatine's daughter with Matthias, an agreement which secured the palatine's support for Matthias' accession to the throne. Szilágyi's position as governor lost its rationale immediately after the young king's arrival to Buda, and his leave from the court was thus only a matter of time. Thereafter, he revived the offensive stance of his late brother-in-law, John Hunyadi, against the Ottomans, and wanted to occupy the remaining part of the Serbian state. This raised the opposition of Matthias' government, led by Vitéz, who aimed at all costs to regain the Holy Crown from emperor Frederick III and unify the kingdom before turning against the Ottomans. This conflict led on the final account to the fall of Szilágyi. The fall of Szilágyi, together with other measures adopted by the king in the last weeks of 1458 at the assembly at Szeged, resulted in the alienation from Matthias of some of his leading barons, before all Jan Vitovec and Ladislas Kanizsai, and fuelled the emperor's unwillingness to restore the Holy Crown. This led to a serious political crisis, which culminated in the election of Frederick as king of Hungary in February 1459. It appeared, however, that palatine Ladislas Garai died before the election, after which Kanizsai wanted to leave the rebels, which led to an armed conflict between him and Nicholas Újlaki. The study ends with a brief reappraisal of the roles played by Michael Szilágyi and John Vitéz during this critical period.

²²⁰ Uo. 12.

²²¹ Más esetekben persze éppen az itt javasolt eljárás fordítottja vezethet eredményre, l. pl. Engel Pál: A szegedi eskü és a váradi béke. Adalék az 1444. év eseménytörténetéhez. In: *uő*: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Budapest, 2003. 198–224., főleg 198–199.